

VILÁG- TÖRTÉNET

15. (47.) évfolyam 2025. 4.

AZ ELTE HUMÁN TUDOMÁNYOK KUTATÓKÖZPONTJA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **TÚRÓCZI TAMÁS**
A SPANYOL–JAPÁN KAPCSOLATOK FORMÁI
III. FÜLÖP URALMA IDEJÉN
- **BORDÁS BERTALAN**
A BRIT KÜLPOLITIKAI DÖNTÉSHOZÁS SZÍNTEREI
A VIKTORIÁNUS KORBAN
- **LAJOS MÁTÉ**
AZ USZTASA EMIGRÁCIÓ ELSŐ ÉVEI
- **KERTÉSZ TÜNDE FRUZZSINA**
KÁLLAY MIKLÓS ELSŐ EMIGRÁNS ÉVEI
AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN
- **VÁRDAI LEVENTE**
MAGYAR CSERKÉSZEK AUSZTRÁLIÁBAN
- **SZEMLE**
DEMETER GÁBOR ÍRÁSA

VILÁGTÖRTÉNET

Az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja
Történettudományi Kutatóintézetének folyóirata

Szerkesztők

Skorka Renáta (főszerkesztő)

Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság

Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,

Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,

Lovaš Eldina, Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,

Pók Attila, Poór János

TARTALOM

A külpolitikai döntések születése (Bíró László)	481
<i>Tanulmányok</i>	
Túróczy Tamás: A spanyol–japán kapcsolatok formái III. Fülöp uralma idején	483
Bordás Bertalan: A brit külpolitikai döntéshozás színterei a viktoriánus korban	515
Lajos Máté: Az usztasa emigráció első évei	559
Kertész Tünde Fruzsina: Kállay Miklós első emigráns évei az Amerikai Egyesült Államokban	593
Várdai Levente: Magyar cserkészek Ausztráliában	617
<i>Szemle</i>	
A Bánát két tükre (Demeter Gábor)	635

A spanyol–japán kapcsolatok formái III. Fülöp uralma idején

Hatalmas vihar tombolt Kelet-Ázsia tengerein 1609 őszén. Egy Manilából (Fülöp-szigetek) Acapulcóba (Mexikó) tartó spanyol gálya, a *San Francisco*, messze elsodródva eredeti útirányától, szeptember 30-án hajótörést szenvedett Japán partjainál, fedélzetén a spanyol gyarmati tisztviselővel, Rodrigo de Viveróval. Miután a japánok a túlélőket kimentették, Vivero hónapokig a szigetországban maradt, és közvetlen kapcsolatot épített ki a Japánt irányító Tokugava-sógunátus és a Fülöp-szigeteki főkormányzóság között. A tisztviselő szigetországi tartózkodása a spanyol–japán érintkezések hivatalos kezdetét jelentette, és a Spanyol Korona és Japán 17. századi kapcsolatai egészen új szintre emelkedtek 16. századi előzményeikhez képest.

Jelen kutatómunka egy korábbi tanulmányom¹ folytatása, és az események fonalát ott veszi fel, ahol az előző írásban abbamaradt. Célja bemutatni, hogyan alakultak a Spanyol Korona és Japán kapcsolatai III. Fülöp (1598–1621) regnálása idején, és miért jutottak el végül a teljes szakításig. A most vizsgált időszak egybeesik Hollandia előretörésével a világ tengerein és a spanyol–holland vetélkedés kiéleződésével Kelet-Ázsiában, esetünkben Japánban. Következésképpen a spanyol–japán kapcsolatok alakulásának bemutatásakor a holland szerepvállalással is foglalkozni fogok, de csak annyiban, amennyiben azt a történések pontos megértése megköveteli.

A kapcsolatok alakulása a japán polgárháború utolsó éveiben, 1598–1603

Egy rövid, viszonylag békés időszakot követően, Tojotomi Hidejosi 1598-ban bekövetkezett halálával a japán belpolitikai helyzet ismét feszültté vált. Apja elvesztésekor Tojotomi Hidejosi még kiskorú volt, így a *taikó* halála előtt egy öttagú politikai testületre bízta Japán irányítását. Az úgynevezett „Öt Öreg Tanácsa” (*Gotairó*) élén Maeda Tosiie elnökölt, míg társai a kormányzásban Japán legerősebb hadurai, Tokugava Iejaszu, Ukita Hideie, Togajakava Takakave és Móri Terumoto voltak.

* A szerző PhD, történész.

1 Túróczi, 2023. Az első részben bemutatott japán és spanyol történelmi fogalmakat nem ismertetem újra.

Őket segítette az öt *bugjó*, vagyis az öt legfőbb városi hivatalnok, akik egyszerre láttak el polgármesteri, jogszolgáltatási és rendvédelmi feladatokat. A tanácsban a legnagyobb hatalommal rendelkező *daimjó* Tojotomi Hidejosi vazallusa, Tokugava Iejaszu volt.

A japán nagyurak között az ellentétek rövid időn belül kiéleződtek. Miután a tanács elnöke, Maeda Tosiie meghalt, az öt *bugjó* egyike, Isida Micunari (1560–1600) mindent elkövetett, hogy minél nagyobb támogatottságot szerezzen magának, és a Tokugavák politikai hatalmának megsemmisítését tűzte ki céljául. Ezzel elkezdődött a nyílt ellenségeskedés, és a több mint száz éve tartó japán polgárháború utolsó szakaszába lépett.

1598 végén, az összecsapások kezdete idején a Spanyol Koronát egyetlen kérdés foglalkoztatta: miként tudná megtartani nehezen megszerzett kereskedelmi és vallási pozícióit Japánban. 1599-re teljesen új helyzet állt elő a spanyol–japán kereskedelmi kapcsolatokban. Egyrészt az újabb polgárháborús krízis bizonytalanságot szült a szigetországban tevékenykedő katolikus páterek és a korona világi képviselőinek köreiben, nem utolsósorban pedig a Fülöp-szigeteki főkormányzó-ságban. Másrészt a kereskedelmi érdeklődés a japánok részéről addig soha nem látott mértéket öltött.

Ahogy az a kormányzó, Tello de Guzmán² III. Fülöpnek írt leveléből kiderül, 1599-ben kilenc kereskedőhajó érkezett a szigetországból a Fülöp-szigetekre a szokásos kettő-három helyett,³ és semmi sem utalt arra, hogy Japánban a belpolitikai helyzet ismét puszkaporossá vált. A kereskedelmi konjunktúrának azonban rögtön megjelentek az árnyoldalai is: visszatértek a tengeri rablók (*vakó*). Korábbi tapasztalataik azonnali cselekvésre sarkallták a spanyolokat,⁴ és a kormányzóság olyan parancsnokokat nevezett ki, mint Juan Ronquillo⁵ vagy Cristóbal de Azcueta.⁶ Az újonnan jelentkező fenyegetés mértéke azonban korántsem vethető össze a korábbiakkal. Úgy tűnt, hogy a spanyol–japán kereskedelem felfelé ívelésének semmi sem vethet gátat.⁷

A manilai kormányzóság Japánnal kapcsolatos aggályai mégsem akartak szűnni. A spanyol vezetőségben még élénken élt két eset: a *San Felipe*-incidens (1596), amely az addigi legnagyobb törést okozta a spanyol–japán kapcsolatok alakulásában, valamint a Nagaszakiban végrehajtott keresztre feszítések (1598). Mindezt csak tetézte az évek óta tartó félelem egy Fülöp-szigetek elleni japán inváziótól. Érthető tehát, hogy Tello de Guzmán kormányzó óvatos volt, amikor a japán

2 Francisco Tello de Guzmán (1550–1603) a Fülöp-szigetek tizedik spanyol kormányzója 1596–1602 között.

3 Carta de Tello al rey. 1599. július 12. AGI Filippinas, 6, R. 6, N. 154.

4 Bővebben: Trejo Rivera – Junco Sánchez, 2005. 80–92.

5 Juan Ronquillo del Castillo (1558–1617) spanyol nemes és katona (*conquistador*), Gonzalo Ronquillo de Peñalosa, a Fülöp-szigetek negyedik kormányzójának (1580–1583) unokaöccse, aki számos küldetésre elkísérte nagybátyját Mexikóvárostól Maniláig. Később az ázsiai spanyol katonai művellet parancsnokaként is tevékenykedett.

6 Cristóbal de Azcueta Menchaca (?–?) spanyol nemes és katonatiszt, 1610–1612 között a Maluku-szigetek (Fűszer-szigetek) ternatei kormányzója.

7 Carta de la Audiencia al rey. 1599. július 12. AGI Filipinas, 18, R. 7, N. 325.

kereskedelmi érdeklődés fokozódását tapasztalta. Valószínűleg azt fontolgatta, vajon mi állhat a nagy fokú érdeklődés hátterében.

Mindeközben a Fülöp-szigeteken tevékenykedő katolikus körök és a Japánban missziót teljesítő páterek üzenetváltásai folyamatosak voltak. Számos információ között az egyik legteljesebb beszámolót Jerónimo de Jesús⁸ levele jelentette, amelyben Jerónimo atya informálta hittestvéreit a Japánban tapasztalható belpolitikai változásokról. A páter egyáltalán nem tartott a polgárháború hatásaitól, sőt hatalmas lehetőséget látott a Tokugavák előretörése által létrejött változásokban.⁹ Tello kormányzó fenntartással kezelte ezt a beszámolót, elfogultságot vélt felfedezni Jerónimo de Jesús atya szavai mögött, aki nyíltan a Tokugavákat pártolta. Az új évszázad kezdetén Manilában egyszerűen nem tudták eldönteni, hogy a szigetországi belpolitikai események milyen irányba viszik tovább a spanyol–japán kapcsolatokat.

Szintúgy ellentétes érzésekkel szemlélte az események alakulását a Japánban tartózkodó ibériaiak többsége is. A japán pártszakadás hírére azonnal elkezdődött az esélylatolgatás, ahogy a lehetséges következmények számbavétele is. Ebben is a páterek jártak az élen. 1598-ban a jezsuita Francisco Pasio¹⁰ egyenesen Japán legerősebb hadurának nevezte Iejaszút.¹¹ Pasio értékelése ellenére a pápai küldött, Alessandro Valignano kezdetben még azt állította: a háború kimenetele megjósolhatatlan. Az ibériaiak úgy érezték, hogy az addig megszerzett állásaik Japánban veszélybe kerülhetnek. Ez egyszerre jelentette a spanyol és portugál kereskedelmi jogokat (ne feledjük, hogy a két ország 1580 óta perszonálunióban állt egymással), valamint a szigetország legnagyobb tartományait behálózó és az ibériai–japán világi érintkezésekben legfőbb összeköttetést jelentő katolikus missziók jogait.¹²

A Japánban missziót teljesítő hittérítők (élükön a jezsuiták, továbbá a domonkosok és a ferencesek), valamint a Spanyol Korona kereskedői és hivatalos képviselői a Tokugavák felé kezdtek közeledni. A két fél szövetségkeresésének két oka volt. Az első, hogy a spanyolok tapasztalt politikai elemzők voltak, és nem volt szükségük hosszú időre ahhoz, hogy tisztán lássák, az országot *de jure* az Öt Öreg Tanácsa irányítja, *de facto* azonban Japán nagy része a Tokugavák ellenőrzése alatt áll. Sokkal inkább mérvadó azonban a másik ok. Tokugava Iejaszu kereszténypolitikájában kezdettől fogva ugyanarra az okos megfigyelésre épített, mint elődjai, Oda Nobunaga és Tojotomi Hidejosi. Iejaszu is felismerte, hogy az ibériai kereskedők feltétel nélkül tisztelik az országban missziót teljesítő katolikus atyákat, ráadásul a páterek többsége kiválóan megtanult japánul, ami a kapcsolattartási lehetőséget egészen új szintre emelte. Vagyis az európaiak révén nyert lehetőségek kiaknázásának kulcsa a missziók további támogatásában rejlik Japánban. Az atyák megnyeré-

8 Fray Jerónimo de Jesús (?–1601) 1595-ben érkezett Japánba. A legnevesebb ferences rendi testvér, aki szemtanúja volt a 16. század végi japán kereszténypolitikának, később kulcsfigurája lett a Tokugava-korszak kezdetén tapasztalható spanyol–japán kapcsolatkeresésnek.

9 Relación sobre el estado de Japón en 1600. AGI Filippinas, 74, R. 3, N. 68.

10 Francisco Pasio (1554–1612) katolikus hittérítő, a japán jezsuiták tartományi alfőnöke (*vice-provincial*) 1600–1611 között.

11 Takizawa, 2011. 50.

12 A 16. század végére a katolikus missziók száma Japánban elérte a harmincat. Többségük, egészen pontosan huszonegy Kjúsú szigetén helyezkedett el.

se – méghozzá úgy, hogy az ibériai világi képviselők mindeközben ki legyenek szolgáltatva Iejaszu jóindulatának – a kereskedelmi kapcsolatok rendezettségén múlt,¹³ a kereskedelem révén pedig a Tokugavák hatalmas mennyiségű európai tűzfegyverhez juthattak. Iejaszu kiváló politikai érzékkel rendelkezett, mindazonáltal mindenekelőtt hadúr volt, s mint katonai vezetőnek egyetlen cél lebegett a szeme előtt a hatalom csúcsára vezető úton: az ellenfelei totális fizikai megsemmisítése – így a pillanatnyi politikai-katonai érdekei az ibériaiakkal való jó kapcsolatok fenntartását szorgalmazták. Vele ellentétben ellenfelei soha nem ismerték fel a spanyolokban és portugálokban rejlő lehetőségeket (vagy csupán korlátozottan), s ennek okát viszszavezethetjük politikai szűklátókörűségükre, de akár az idegenekkel szembeni elutasító magatartásukra is.¹⁴

Néhány hónappal előző kijelentését követően már maga Valignano is úgy fogalmazott: az ország hadurainak nagy része Iejaszu lekötöztette, ami a Tokugavák felé billenti a katonai-politikai mérleget. Sőt, miután Tokugava Iejaszu és João Rodrigues Tçuzu¹⁵ tárgyalásokat folytattak egymással, a bizonytalanság, amely a katolikusokat az elmúlt hónapokban jellemezte, oldódni látszott. Rodrigues atya és Iejaszu találkozója követően 1599. október 26-án kelt levelében Valignano a következőket írta a jezsuiták indiai tartományfőnökének: „Iejaszu megmutatta igaz énjét (...), s minden keresztény [hitre tér] nagyúr kezdi megérteni, hogy Iejaszu nem lesz a mi dolgaink ellensége, és hogy kezdetét veheti a feszültség feloldása.”¹⁶

Nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy az új évszázad kezdetén – az evangelizáció addigi sikereinek köszönhetően – már 300 ezer japán keresztény élt a szigetországban.¹⁷ Számos szamuráj (*busi*) az új hit követőjévé vált,¹⁸ közöttük tizennégy komoly hatalommal rendelkező *daimjó* is,¹⁹ vagyis Iejaszu kereszténypártoló politikájának köszönhetően a keresztény hadurak többsége 1600-ra már a Tokugavákat támogatta.²⁰

Egy 1600. február 24-én kelt levelében Valignano arról tájékoztatta Malakka rektorát, hogy Iejaszu végleg bebizonyította, a hit támogatója, mivel „engedélyt adott a keresztényeknek, hogy szabadon élhessenek Nagaszaki városában, békében, keresztény hitük megtartása mellett”.²¹ Japán legerősebb *daimjója* olyan ígéreteket és engedményeket tett a jezsuita, domonkos és ferences atyáknak, amelyek-

13 Annál is inkább, mert a katolikus páterek maguk is érdekeltek voltak a zökkenőmentes kereskedelem fenntartásában. A missziók bevétele szinte kizárólag az ibériai–japán kereskedelmi kapcsolatokban való aktív részvételből és a közvetítésszerepért járó jutalékból származott.

14 Néhány *daimjó* esetében egyenesen idegengyűlöletről beszélhetünk, s a xenofób magatartást a Tokugavák titkos, beépített emberei tovább erősítették az ellenség köreiben.

15 João Rodrigues (1561–1634), más néven: Tçuzu (Tolmács) portugál tengerész, katona, jezsuita misszionárius és tolmács.

16 Idézi: Costa, 2003. 50–51.

17 Takizawa, 2010. 105.

18 Takizawa – Santa Cruz, 2017. 138–139.

19 Ómura Josiaki, Arima Harunobu, Móri Takamasza, Kuroda Jositaka, Itó Szuketaka, Konisi Jukinaga, Kobajakava Hidekane, Szo Jositomo, Cucui Szadacugu, Itó Szuketaka, Cugaru Nobuhira, Gamó Hidejuki, Hacsiszuka Iemasza és Kjógoku Takatomo.

20 Iejaszu és a keresztény *daimjó*k kapcsolatáról: Costa, 2003.

21 Idézi: Costa, 2003. 52.

ről addig csak legmerészebb álmaikban reménykedtek: templomok, rendházak és egyéb missziós központok építésének jogait adományozta a pátereknek az ellenőrzése alá tartozó hatalmas területeken. Úgy tűnt, a kereszténység és az evangelizáció új védelmezőre talált Japánban. Mint később a történelem bebizonyította, korántsem erről volt szó.

A stabil kereskedelmi együttműködés érdekében lejaszunak rendeznie kellett a kapcsolatokat a manilai spanyol kormányzósággal is. Már 1598-ban útnak indított egy japán küldöttséget a Fülöp-szigetekre, azonban a *Gioyemón*-követséget²² a spanyolok ridegen fogadták. A rendkívül távolságtartó megbeszélésen Francisco Tello de Guzmán kormányzó legfőbb követelése az volt, hogy lejaszu azonnal lépjen fel a japán kalózkodás ellen. Tello de Guzmán azt írta a *Daifusamának*²³ hogy rendeletekkel érje el a Manila felé induló japán hajók totális ellenőrzését és a kalóztevékenység megszüntetését a térségben.²⁴

Japán legerősebb hadura nem késlekedett a hathatós válasszal. Megparancsolta a hajók szigorú átvizsgálását az irányítása alatt lévő kikötőkben, a kalózkodással vádolható személyek letartóztatását, és látványosan keresztre feszítettett hatvanegy japán „kalózt”.²⁵ Lejaszu hatalma azonban csak a japán partokig terjedt, mivel sem ő, sem más *daimjó* nem rendelkezett olyan tengeri arzenállal, amely komolyabb katonai szerephez juthatott volna Kelet-Ázsia tengerein, s az intézkedések inkább irányultak az együttműködési szándék bizonyítására, mintsem a kalózzprobléma teljes megszüntetésére. Mindkét fél tudta, hogy ez még nem elég a bizalom újjáépítéséhez.

Lejaszu a megfelelő közvetítőt a kiváló tárgyalóképességekkel rendelkező Jerónimo de Jesús atyában találta meg, aki a Tokugavákban látta Japán jövőjét.²⁶ A ferences rendi páter 1600 tavaszán utazott a Fülöp-szigetekre. Fogadtatása szívélyes volt, ahogy az egy spanyol ferences atyának kijárt, aki követi feladatokat lát el. Annak ellenére, hogy Tello de Guzmán kormányzó korábban fenntartással kezelte az atya szavait, úgy látszott, a spanyolok megértették a Tokugavák üzenetét, és készek voltak a kapcsolatok rendezésére Japán leghatalmasabb hadurával, aki az atya meggyőződése szerint hamarosan az egész ország ura lesz.²⁷

Jerónimo de Jesús 1601. május 26-án indult vissza Manilából Japánba két hittestvére, Pedro Burguillos és Gómezs atyák kíséretében, és június 29-én hajózott be Hirado kikötőjébe. Szakítsuk itt meg a küldöttség útjának ismertetést egy rövid időre – tudniillik, mire a páterek visszaértek Japánba, a fegyveres összecsapások lejaszu és ellenfelei között nemcsak hogy tetőfokukra hágtak, hanem a háború el is

22 Nincsenek pontosabb információink ennek a követségnek a vezetőjéről, a forrásokban csupán a *Gioyemón* név maradt ránk.

23 Tokugava lejaszu.

24 Carta de Tello de Guzmán al Daifusama. AGI Filipinas, 74, R. 3, N. 68.; Relación del año 1600. AGI Filipinas, 27, R. 2, N. 53

25 Sola, 2012. 63.

26 Ochoa Brun, 2006. 244.

27 A tárgyalások sikeres menete a manilai Királyi Audiencia (*Real Audiencia*) III. Fülöp uralkodónak küldött leveléből világosan kiderül: Carta de la Audiencia al rey. 1601. június 13. AGI Filipinas, 19, R. 2, N. 57.

dőlt. 1600. október 21-én²⁸ a Minó tartományban található Szekigaharánál vívták meg a japán történelem leghíresebb csatáját, amelyben Tokugava Iejaszu döntő győzelmet aratott ellenlábasa, Isida Micunari és támogatói felett. A történetek európai krónikása, Antonio de Morga²⁹ spanyol gyarmati tisztségviselő így összegezte az eseményeket: „Összegyűlve mindkét sereg (a »négy öreg« hadserege és Iejaszu hadai) hatalmas csatában csapott össze a hatalomért; (...) Azok, akik túléltek [az ütközetet] (nagyon kevésnek sikerült csak elszöknie), mind Iejaszu kezére jutottak, köztük a »négy öreg« is.”³⁰ A Tokugavák totális diadalt arattak. Az új évszázad kezdetére Iejaszu irányítása alatt tudhatta az egész országot. A harctéri események lezárultával Japán új ura hozzáláthatott saját politikai rendszerének kiépítéséhez, amelynek egyik alapköve a külkapcsolatok rendezettsége volt.

Térjünk most vissza a Jerónimo de Jesús vezette küldöttséghez. Miután behajóztak Hiradóba, az atyára és társaira további húsznap utazás várt, hogy a követtség végre megérkezzen Fuximéba,³¹ a Tokugavák Meaco³² melletti rezidenciájára. 1601. augusztus 20-án Iejaszu személyes audiencián fogadta a spanyol ferenceseket.³³ A páter és a Tokugava-klán ura közötti megbeszélésről Pedro Burguillos ferences atya beszámolójából tájékozódhatunk.³⁴ Mint írja: „Két nappal később újra találkoztunk vele (...). Fray Jerónimo és ő folyamatosan beszélgettek egymással, úgy, mintha a legközelebbi bizalmasok, sőt családtagok lennének, (...) tolmács nélkül, ami [Iejaszu] nagy meglepetésére szolgált.”³⁵

A találkozó – a szavak, a különleges ajándékok és az udvarias gesztusok mellett – valójában a spanyol kapcsolatokban rejlő széles körű árukinálatról, a páratlan kereskedelmi előnyökről és a komoly gazdasági haszonról szólt. Iejaszu már első alkalommal megértette az üzenetet. 1601 nyarán Iejaszu és Jerónimo de Jesús atya több alkalommal is találkoztak egymással. Pedro de Burguillos így ír a további találko-

28 A japán naptár szerint: Keicsó 5. éve, 9. hónapja, 15. napja.

29 Antonio de Morga Sánchez Garay (1559–1636) spanyol tengerentúli tisztviselő, a gyarmati bíráskodás egyik kiemelkedő alakja. Tevékenykedett Új-Spanyolországban, Peruban, a Fülöp-szigeteken és Japánban. 1593-ban érkezett Ázsiába, és csupán tíz év elteltével, 1603-ban tért vissza Új-Spanyolországba, ahol 1609-ben publikálta híres könyvét *Sucesos de las Islas Filipinas* (A Fülöp-szigeteken történt események) címmel. A mű azóta is az egyik legfontosabb beszámoló a spanyol terjeszkedésről a Fülöp-szigeteken és a Spanyol Korona további kapcsolatteremtéséről az ázsiai térségben. Morga írása számos hasznos részletet közöl a századfordulón Japánban lezajlott belpolitikai eseményekről.

30 Idézi: Ichikawa, 2004. 5–6.

31 A mai Fushimi.

32 A mai Kiotó.

33 A diplomáciai kapcsolatok ápolásában a jezsuiták jártak az élen, de nem egy ferences szerzetes jártasságot szerzett a kétoldalú tárgyalásokban. Bővebben: López-Vera, 2016.

34 A Tokugava Iejaszu és Fray Jerónimo de Jesús közötti megbeszélésekről szóló beszámoló Pedro de Burguillos írásos hagyatékának egyik legfontosabb darabja. A magyar fordításához a következő forrásközlést használtam: *Relación de Pedro Burguillos sobre el Japón del inicio de los Tokugawa* por Sola, Emilio. Az eredeti dokumentum lelőhelye és jelzete: Biblioteca del Palacio de Orínete de Madrid; Manuscritos, II, legajo 767, ff. 1–14. Pedro Burguillos ferences rendi misszionárius és krónikás írásainak gyűjteményét (*Crónica*) néhány évvel ezelőtt újra feldolgozták és kiadták: Pedro Burguillos, 2012.

35 *Relación de Pedro Burguillos*, 9–10.

zókról: „És Jerónimo testvér meglátogatta őt [Iejaszut] és a lehető legnagyobb szabadsággal beszélt vele (...), ami ellenkezik a japánok szokásaival és stílusával.”³⁶

A két fél tárgyalásai hamar eredményre vezettek, és Tokugava Iejaszu konkrét ajánlatokkal állt elő. Egyrészt kifejtette, hogy a Fülöp-szigetek és Új-Spanyolország (Mexikó) közötti tengeri út során Japán útba ejtése és a szigetország bevonása a távolsági kereskedelembe mindkét kereskedelmi partner számára hatalmas előnyökkel járna. Arra kérte a spanyol kormányzóságot, közölje vele, hogy hány japán kereskedőhajót tudnának fogadni a Fülöp-szigeteken, és hány spanyol kereskedőhajó behajózása várható Japánba évente. Másrészt felajánlott több Kantó vidéki kikötőt is, ahová a spanyol hajók biztonságban befuthatnak, be- és kirakodhatják cserére szánt rakományait. Harmadrészt kíméletlen fellépést ígért a kalózzokkal szemben a Japánt övező tengereken, egyben felhatalmazta a Fülöp-szigeteki főkormányzóságot, hogy megbüntessen minden olyan japánt, akit kalózkodáson ér vagy kalóztevékenységgel vádol.³⁷ Végezetül Iejaszu kifejtette, hogy továbbra is támogatja az evangelizációt, és biztosítja a keresztény missziók zavartalan működését a szigetországban.

Jó szándéka bizonyítékául a Tokugavák ura engedélyt adott Jerónimo atyának, hogy a spanyol ferencesek templomot építtethessenek, méghozzá a Tokugavák szálláshelyén, Fusimiben.³⁸ Egyben megkérte Jerónimo atyát, hogy tárgyalásaik eredményeit foglalja írásba, és a leveleket minél előbb juttassa el Manilába.³⁹ A levelek megfogalmazásában még segédkezett a páter, de sem az új templom felépülését, sem az újabb diplomáciai utat a Fülöp-szigetekre nem érhetette meg. Fray Jerónimo de Jesús spanyol misszionárius és diplomata, aki minden erejével a Spanyol Korona és Japán közötti kapcsolatok megerősítésén fáradozott, 1601. október 6-án távozott az élők sorából. Kiotóban érte a halál.

Munkáját legközelebbi rendtársai és bizalmasai, Pedro de Burguillos és Gómez atyák folytatták. Küldöttségük – Tokugava Iejaszu hivatalos levelével – 1602. február végén indult útnak Hiradóból Manila felé egy japán kereskedőhajón.⁴⁰ Mire a két barát megérkezett úti céljához, a Fülöp-szigeteki spanyol főkormányzói székben már Pedro de Acuña⁴¹ ült.

A kormányzó elégedetten vette tudomásul, hogy a japánok egyetértenek a spanyolokkal a kalózkodás végleges letörését illetően. Kifejtette, hogy ideális eset-

36 Ezt úgy kell érteni, hogy „meglehetősen szokatlan a japánoktól”, de ami bizonyítja, hogy Iejaszu abszolút bizalmába fogadta a ferences páttert. Uo. 11.

37 Az ajánlat részleteiről a Fülöp-szigeteki Királyi Audiencia egy későbbi leveléből tudhatunk, amelyben III. Fülöp uralkodót tájékoztatják Japán új urának kereskedelmi kapcsolatfelvételi szándékáról: *Cartas de la Audiencia al rey del 11. julio de 1602 y de Acuña al rey. 1602. július 11. AGI Filipinas, 19, R. 5, N. 30 és 121.*

38 Hatalmas erkölcsi elégtétel volt ez a spanyol ferenceseknek mindazok után, ami 1598-ban Nagaszakiban történt. Az engedélyt ugyanabban a várkastélyban kapták meg szent körzetük felépítésére, ahol három esztendővel korábban Tojotomi Hidejosi kimondta a halálos ítéletet és elrendelte a keresztre feszítéseket. A templom építésével kapcsolatos megbeszélésüket ugyancsak Burguillos atya jegyezte le: *Relación de Pedro Burguillos*, 12.

39 Uo. 15–16.

40 Uo. 17–19.

41 Pedro Bravo de Acuña (?–1606) spanyol nemes, a Szent János-rend lovagja, a Fülöp-szigeteki főkormányzóság tizenegyedik kormányzója 1602–1606 között.

ben három-három kereskedőhajó küldése várható Japánból a Fülöp-szigetekre és vissza, minden esztendő tavaszán és őszén. Pedro de Acuña válaszlevelében tájékoztatta Lejaszut, hogy a korábbinál sokkal nagyobb volumenű kereskedelmi kapcsolatokról, a Japán és Új-Spanyolország közötti kereskedelmi megállapodásokról Madridban fogják kimondani a döntő szót, ugyanakkor biztosította a *Daifuszamát* arról, hogy támogatni fogja az említett kereskedelmi együttműködés újragondolását.⁴² Végezetül újabb keresztény prédikátorok fogadására kérte a japánokat, elsősorban Domonkos-, Ferenc- és Ágoston-rendiekre gondolt, vagyis a kormányzó – a főként portugálokból álló jezsuitákkal szemben – a spanyol misszionáriusok tevékenységének megerősítésén fáradozott.⁴³

1602 augusztusában egy Új-Spanyolországba indított hispán gálya, az *Espíritu Santo* hajótörést szenvedett nem messze a japán partoktól. Annak ellenére, hogy a japánok kimentették a legénységet, Lope de Ulloa kapitány és emberei fogolynak érezték magukat, ezért a kapitány tanácsot tartott embereivel. A lehetőségeket mérlegelték, köztük a szökés gondolatát is. Egyetlen dolog tartotta őket vissza: Ulloa és emberei emlékezetében még élénken élt az 1596-os *San Felipe*-konfliktus emléke, így végül az erőszakos kitörés gondolatát elvetették. Ulloa kapitány végül Lejaszuzhoz menesztette testvérét, Alonso de Ulloát és egyik emberét, Francisco Manriquét, azzal a felajánlással, hogy ha kisérti őket szorult helyzetükből, a nyolc legjobb ágyúját adja neki ajándékba. A válasz azonban nem akart megérkezni, így Ulloa és emberei végül mégis az öbölből való kitörés mellett döntöttek.

Az incidens következtében a spanyol–japán viszony újfent feszültté vált. A kellemetlen helyzetet végül Lejaszu politikai tisztánlátása oldotta meg. 1603 tavaszán Lope de Ulloa visszatért Manilába, méghozzá a *Daifuszama* levelével, amelyben Lejaszu leírta, hogy a konfliktusért mindkét fél egyaránt okolható, így a maga részéről nem látja indokoltnak az eset további említését. Ugyanakkor a jövőbeli incidensek elkerülésére parancsot adott minden part menti japán előjárónak, hogy segítsék az ibériai hajótörötteket, ha úgy alakul, és ezt megerősítendő nyolc hivatalos pecséttel ellátott engedélyt küldött a Fülöp-szigeteki főkormányzóságnak. Ezek az írásos dokumentumok védelmet biztosítanak a Japán partjainál veszélybe került spanyol hajóknak. Ezek a hajók a jövőben bárhol kiköthetnek, és legénységük menedéket kérhet a helyi előjáróktól.⁴⁴

Lejaszu intézkedései ellenére az elmúlt évtizedek felemás tapasztalatai életben tartották a spanyol bizalmatlanságot. A spanyolok legfőbb problémája továbbra is az volt, hogy Japánban nem létezett egy legitim politikai hatalom, amely az európai diplomáciai szabályoknak megfelelően biztos alapot jelentene a spanyol–japán kapcsolatok hivatalossá tételéhez. Az idő és a történelem azonban hamarosan új

42 Nem véletlenül beszélünk itt újragondolásról. Ne feledjük, hogy a Manila-gálya már rendszeresen járt a Fülöp-szigetek és Új-Spanyolország (Mexikó) között.

43 A spanyol reakcióról ugyancsak a manilai Királyi Audiencia (*Real Audiencia*) július 11-én kelt leveléből, valamint a kormányzó által III. Fülöpnek küldött írásos beszámolóból tájékozódhatunk.

44 Narración de la navegación y pérda del galeón Espíritu Santo de 26 de julio de 1602. 1602. július 26. AGI Filipinas, 19, R. 5, N. 129 és 149.

helyzetet teremtett, de egyre kevesebb dolog alakult úgy, ahogy azt az ibériaiak eltervezték.

A spanyol–japán kapcsolatok és a hollandok, 1603–1609

A szekigaharai ütközetrel a majdnem másfél évszázadon keresztül tartó *polgárháborúk kora* örökre a múltba vészett – a katonai-politikai konszolidációs folyamat, amely Oda Nobunagával vette kezdetét és Tojotomi Hidejosival folytatódott, Tokugava Iejaszu győzelmével elérte végpontját. A folyamat betetőzéseként 1603-ban Tokugava Iejaszu sóguni címet kapott az udvartól, és létrehozta az úgynevezett Tokugava-sógunátust.⁴⁵ Ezzel a szigetországban elkezdett kiépülni az az államrend, amely két és fél évszázadon keresztül fennmaradt (1603–1867) és egyenletes belső fejlődést biztosított Japánnak.⁴⁶

A struktúra legfőbb sajátossága az volt, hogy a sógunok rendszeresen lemondtak hatalmukról, és hivatalosan átadták azt kijelölt utódaiknak, akik általában legidősebb fiaik voltak. Egy-egy visszavonult sógun politikai befolyása azonban továbbra is megmaradt. Jól példázza ezt Tokugava Iejaszu esete, aki 1605-ben lemondott vezetői posztjáról fia, Tokugava Hidetada⁴⁷ javára, ugyanakkor aktív résztvevője maradt a politikai döntéseknek, egészen 1616-ban bekövetkezett haláláig. Ebben a rendszerben a japán császárnak (*tennó*) csupán reprezentatív szerep jutott: egyetlen politikai-ideológiai funkciója az maradt, hogy „isteni származásánál” fogva legitimálja az egymást követő katonai vezetők hatalmát.

A 17. század elején úgy tűnt, Tokugava Iejaszu új fejezetet nyit a keresztényekkel szembeni japán politikában, s valóban, a Tokugavák uralmának első évtizedét az európaiakkal szembeni látszólagos(!) vallási türelem jellemezte. A kép szép volt, de abszolút félrevezető. A Tokugavák türelmi politikáját továbbra is kizárólag a kereskedelmi megfontolások vezérelték – egyáltalán nem arról volt szó, hogy Iejaszu az új hit lelkes támogatójává vált volna.

Az új japán államhatalom megszilárdítása megnyitotta az utat Japánba a kínai kereskedők előtt. A Tokugava-sógunátus egyre komolyabb kínai kapcsolatokra tett szert. A végső cél az állandó kereskedelem megteremtése Kínával, valamint egy saját irányítású külkereskedelmi rendszer kialakítása volt.⁴⁸ Egyelőre azonban a Tokugavák egyfajta egyensúlypolitikát folytattak, vagyis törekedtek az európai kereskedelmi kapcsolatok minél előnyösebb kihasználására is.

45 Más néven: *Edo-bakufu*. Ez a politikai struktúra nevét Edo városáról (a mai Tokió) kapta – ezt a települést szervezték ugyanis fővárosukká a Tokugava sógunok.

46 A több évszázados hadakozást, véres polgárháborúkat követően Japánban a Tokugavák 250 esztendőös országálása alatt béke honolt, ami egyedülálló a világtörténelemben. A béke ára azonban az államhatalomnak való teljes alávetettség elfogadása volt a társadalmi és politikai ranglétra minden szintjén.

47 Tokugava Hidetada (1579–1632) az *Edo-bakufu* második sógunja 1605-től egészen 1623-as lemondásáig.

48 Reyes Manzano, 2014. 235.

1603-ra elhárult a legfőbb politikai-diplomáciai akadály a kapcsolatkeresésben, s a Tokugava-sógunátus létrehozását követően a Spanyol Korona képviselői immár egy legitim államhatalommal tárgyalhattak a spanyol-japán kapcsolatok további alakításáról. A kép azonban továbbra is kettős maradt: míg a szigetországban élő páterek kedvezően látták a kapcsolatok alakulást, addig a Fülöp-szigeteki vezetésben a japánokkal szembeni bizalmatlanság továbbra is kézzelfogható volt. Némi képp javított a helyzeten a japánok részvétele a *sangley* felkelés⁴⁹ leverésében, de az egyáltalán nem tudta teljesen megszüntetni a bizalmatlanságot.

A spanyolok ázsiai befolyásuk minél szélesebb kiterjesztésére törekedtek, és lejaszu közeledése után a kölcsönös kapcsolatkeresési szándék csakhamar a gyakorlatban is eredményeket hozott. 1602-től évente jártak a hajók Manila és Nagaszaki kikötői között, amelyek ázsiai és európai árukat egyaránt szállítottak. Japánból a Fülöp-szigetekre érkező hajók cseretermékeit azután a Manila-gálya (*Galeón de Manila*) szállította tovább Acapulcoba (Mexikó), ahonnan végül az áru eljutott Európába.⁵⁰ A másik kulcsszereplő az ibériai-japán kereskedelemben a portugál Nagy Hajó⁵¹ volt, amely szintúgy éves rendszerességgel tette meg az utat Nagaszaki és Makaó között.⁵²

1604 őszén újabb spanyol küldöttség érkezett Tokugava lejaszuhoz. Miután Cuevas kapitány hajója kikötött Japánban, Fray Diego de Bermeo ferences atya, mint Pedro de Acuña kormányzó hivatalos követe, meglátogatta a sógunat. A tárgyaláson lejaszu nemtetszését fejezte ki azért, mert a spanyolok hajója nem Kantó egyik kikötőjében vetett horgonyt, és dühösen vette tudomásul a kormányzó azon javaslatát, hogy a Manila és Nagaszaki között kereskedő négy hajó egyikének a haszonélvezete egy spanyol kereskedőre, Antonio Garcésre szálljon. Ez japán szempontból az egyik kereskedőhajó és a vele járó haszon teljes elvesztését jelentette volna. Ugyanakkor további engedményeket is tett, és megerősítette a Fülöp-szigeteki spanyol kormányzó jogát, hogy a Manilában élő japánok felett saját törvényei szerint bíraskodhasson.⁵³

A súrlódások ellenére a Manila és Nagaszaki közötti kereskedelem elégedettséggel töltötte el az ibériaiakat, akik mindent megtettek annak zökkenőmentes

49 A Fülöp-szigeteken élő kínaiak (*sangley*) és a manilai spanyol főkapitányság összecsapása 1603-ban. Célja a kereskedelmet uraló kínai lakosság gazdasági főségének megtörése volt. A felkelésben a manilai japánok és az őslakos *tagalog* lakosság is a spanyolokat támogatták. A felkelés közel 20 ezer kínai lemészárlásával végződött. Bővebben: Borao, 1998; García-Abásolo, 2013; Martínez Esquivel, 2018. 35–63.

50 A *Galeón de Manila* a világtörténelem leghosszabb ideig közlekedő kereskedőhajója volt: 1565–1815 között megszakítás nélkül szállította a termékeket a Fülöp-szigetek és Mexikó között. Herrero Pérez, 1989; Schurz, 1992; Martínez Shaw – Alfonso Mola, 2000.

51 Más néven: Fekete Hajó (*Kurofune*).

52 Az ibériaiak így egyszerre kereskedtek európai és ázsiai árukkal a spanyol-portugál és a délkelet-ázsiai kikötők között, valamint ázsiai árukkal az ázsiai kikötők között. A kínai áruk közül továbbra is a selyem és a porcelán, míg az európai áruk közül továbbra is a tűzfegyverek voltak a legkeresettebbek. Ellenszolgáltatásként az ibériai kereskedők jelentős mennyiségben jutottak hozzá a japán nemesfémkészlethez, mivel az ország ezüstkészlete kiemelkedőnek számított Kelet-Ázsiában. A japán nemesfém-kitermelésről lásd: Nakayama, 2017.

53 Carta de fray Diego Bermeo al gobernador de Filipinas de 23 de diciembre de 1604. 1604. december 23. AGI Filipinas, 79, R. 4, N. 77.

lebonyolításáért. A korábbi éveket jellemző spanyol bizalmatlanság 1605-re némileg szűnni látszott, habár az óvatosság soha nem tűnt el teljesen. Nem véletlenül. A Spanyol Korona kelet-ázsiai monopóliumait (de lényegében az egész ázsiai létét) fenyegető ellenfél már akkor a láthatáron volt, amikor az első tárgyalások zajlottak Iejaszu és a Fülöp-szigeteki főkormányzóság között. Pedro de Acuña kormányzó 1602. július 11-én kelt levelében – amelyben beszámolt uralkodójának, III. Fülöpnek a Tokugava Iejaszuval történt egyeztetésről – szerepelt még egy fontos részlet: a Spanyol Korona Fülöp-szigeteki főtisztviselője arra akarta rávenni Japán új urát, hogy azonnal lépjen fel a szigetországba érkezett hollandok ellen, és utasítsa ki a rebellis, protestáns eretnekeket az országból.⁵⁴ A holland ellenség és konkurencia megjelenése a térségben minden addiginál súlyosabb probléma elé állította a Spanyol Koronát.⁵⁵

A spanyol aggodalmak 1605-től egyre fokozódtak. A protestáns ellenség a sógun belső köreibben már korábban alakot öltött, és fokozatosan befolyásra tett szert. 1600. április 11-én a *De Liefde* nevű holland óceánjáró hajótörést szenvedett Sikoku partjainál. A mindössze öt túlélőt a japánok kimentették. Köztük volt William Adams⁵⁶ navigációs tiszt is. Adams, akit a japánok „Miura Andzsín”, vagyis a „Miurai Kormányos” néven emlegettek, kivételes pályát futott be a *busik* között: néhány éven belül egyetlen európaiként a tárgyaló korszakban az előkelő „zászlós” (*hata-moto*) rangjáig jutott a samurájhierarchiában, és Tokugava Iejaszu sógun európai tanácsadója lett.⁵⁷

1605 nyarán Pedro de Acuña kormányzó aggodalmát fejezte ki William Adams egyre növekvő befolyása miatt, amely egyúttal a holland tekintély erősödését jelentette a sóguni udvarban. Ugyanakkor bízott abban, hogy az egyre nagyobb hasznot hozó spanyol–japán kereskedelem gátat vet a hollandok szigetországgal kapcsolatos terveinek.⁵⁸

Tokugava Iejaszu hajlott a holland vonal erősítésére, de tudta, hogy az ibériaiakkal való teljes szakításhoz még nem voltak adottak a történelmi lehetőségek. A kormányzó aggodalmas levelének időpontjában a sógun továbbra is a spanyol–japán kapcsolatok fenntartását szorgalmazta, ahogy arról tájékoztatta Japán püspökét, Luis de Cerqueirát⁵⁹ is, amikor az atya személyes audiencián találkozott Iejaszu-

54 Cartas de la Audiencia al rey de julio de 1602 y de Acuña al rey de 11 de julio de 1602. 1602. július 11. AGI Filipinas, 19, R. 5, N. 30 és 121.

55 1598. június 11-én öt *fleute* típusú hajóból (*Hoop, De Liefde, Geloof, Trouw, Blijde Boedschap*) álló holland flotta hagyta el Rotterdamt, azzal a határozott céllal, hogy Ázsiába hajózzon. A hatalmas viharok következtében az öt hajó közül csak háromnak sikerült átkelnie a Magellán-szoroson: *Hoop, De Liefde, Trouw. A Blijde Boedschap* a spanyolok csapdájába esett, míg a *Geloof* visszatért az anyaországba. A hollandok ázsiai térhódításáról: Gastra, 2003.

56 William Adams (1564–1620) angol navigációs tiszt, aki holland szolgálatban érte el Japánt, és hátralévő életét a szigetországban élte le.

57 Adams életével kapcsolatban bővebben: Corr, 1995.

58 Carta de Acuña al rey de 7 de junio de 1605. 1605. június 7. AGI Filipinas, 7, R. 2, N. 73.

59 D. Luís Cerqueira (1552–1614) portugál származású katolikus, akit a Szentszék „Japán püspöke” címmel ruházott fel 1598-ban, s feladat körét egészen haláláig betöltötte. Életéről és tevékenységéről bővebben: Costa, 1998.

val Fusmiben.⁶⁰ Ugyanakkor a Tokugavák hosszú távú terveiben már egy egészen más Japán rajzolódott ki.

1606 nyarán Moreno Donoso kapitány érkezett követségbe Japánba, akinek helyi tolmácsa és segítsége Alonso de Mena Domonkos-rendi szerzetes volt. A következő esztendőben Donoso visszatért, hogy segítségére legyen a pátereknek, akik újabb templom építésére kaptak engedélyt lejaszutól.⁶¹ Ez utóbbi megbízatását a spanyol kapitány már a Fülöp-szigeteki Királyi Audienciától kapta, amely Pedro de Acuña kormányzó 1606. június 24-én bekövetkezett halálával ideiglenesen átvette a Fülöp-szigetek irányítását mindaddig, amíg az új kormányzó megérkezik Manilába.⁶²

1608 tavaszán a manilai japán lakosság körében zavargások törtek ki, amit a spanyolok saját maguk jogán és az lejaszutól kapott korábbi felhatalmazással lecsendesítettek. A bírói (*oidor*) feladatokat, Cristóbal Téllez de Almazán⁶³ megbízásából, Antonio Morga látta el. Így amikor az új kormányzó, Rodrigo de Vivero⁶⁴ a nyár elején átvette hivatalát, Morga a zavargások elfojtásáról és kétszáz bebörtönzésről számolt be a Fülöp-szigetek új vezetőjének.

Első intézkedései között Rodrigo de Vivero kegyelmet adott a bebörtönzött japánoknak, és hazaindította őket. Későbbi munkájában megírta,⁶⁵ hogy levelet küldött lejaszunak, amelyben tudatta vele döntését, és a bírói ítélet – Vivero állítása szerint – általános szimpátiát váltott ki a sóguni udvarban.⁶⁶ Másik levelét lejaszu fiának, Tokugava Hidetadának címezte.⁶⁷ Ebben közölte, hogy a Japán és Fülöp-szigetek között közlekedő spanyol gálya időben meg fog érkezni Uragába (Kantó),⁶⁸ egyben arra kérte Hidetadát, hogy évente legfeljebb négy japán kereskedőhajó érkezését engedélyezze Manilába. Továbbá kérte, hogy tiszteletteljes módon bánjanak a Japánban tartózkodó misszionáriusokkal.

Tévedünk, ha azt gondoljuk, hogy az új kormányzónak csupán protokolláris feladatot jelentett a fent említett levelek megfogalmazása. 1608-ban ugyanis egy igazi diplomáciai játszma kezdődött a spanyol–japán kapcsolatokban: Tokugava lejaszu Manilába küldte William Adamset. Vivero kényszerű tisztelettel fogadta a protestáns követet, egy pillanatra sem feledve, hogy a férfi samuráj rangja és követi minősége ellenére az ellenség, vagyis a holland érdekek kiszolgálója. Bizonyára számos ember volt a környezetében, aki hozzá hasonlóan legszívesebben

60 Ochoa Brun, 2006. 247.

61 Moreno Manzano, 2004. 134–135.

62 A kinevezés azonban elhúzódott, így az Audiencia két éven keresztül, 1606. június 24-től egészen 1608. június 15-ig irányította az ázsiai spanyol gyarmatokat.

63 Cristóbal Téllez de Almazán (?–1612) a manilai Királyi Audiencia vezetője 1606–1608 között.

64 Rodrigo de Vivero y Velasco (1564–1636) spanyol nemes, diplomata, a Fülöp-szigetek tizenkettedik kormányzója 1608–1609-ben.

65 Vivero y Velasco, 2024. 565.

66 Carta de Rodrigo de Vivero al rey de 8 de julio de 1608. 1608. július 8. AGI Filipinas, 7, R. 2, N. 82.

67 Ne feledjük, hogy 1605-ben lejaszu hivatalosan lemondott fia javára a sóguni címről, de továbbra is a politikai döntéshozó maradt.

68 Ezt a kikötőt maga lejaszu jelölte ki a spanyolok számára mint a spanyol–japán tengeri kereskedelem kiakadályozóhelyét Japánban.

holtan szerette volna látni Adamset, de a Tokugavák képviselőjét egyrészt az európai követküldési szabályok, másrészt a japán sōgun hivatalos felhatalmazása egyaránt védelmezték. Ráadásul a kormányzó pontosan tudta, hogy Adams meggyilkolása beláthatatlan következményekkel járna, így kénytelen volt szavatolni „vendége” biztonságát. A tárgyalások alatt Vivero mindvégig betartotta a diplomáciai protokoll előírásait, miközben minden bizonnyal gyűlölettel nézett tárgyalófeléire, akivel a kereskedelmi kapcsolatok további alakulását kellett megvitatnia. Ez pedig azt jelentette, hogy a spanyol kormányzó arra kényszerült, hogy kiadja a spanyol–japán megállapodások legfontosabb részleteit egy holland kémnek.

Rodrigo de Vivero azonnal megértette a spanyolok számára életveszélyes üzenetet: a japánok rájöttek, Hollandia képes ellensúlyozni a spanyol–portugál tengeri erőt a térségben, mi több, képes új helyzetet teremteni az európaiak ázsiai kereskedelmében. A követküldés egyértelműen a határok feszegetésének szándékával történt, de semmiképpen sem azok áttörésével. A hollandok megjelenésével a Tokugavák korábbi egyensúlypolitikája – a saját irányítású japán–kínai kereskedelmi rendszer és a spanyol–japán kapcsolatok alakítása között – egészen új értelmezést kapott.

William Adams követségét a Tokugavák katonai kormányzata, a *bakufu* sikernek minősítette. Vivero leveleit Adams Edóba vitte, és átadta azokat a sōgunnak és apjának. Iejaszu válasza 1608. szeptember 14-én íródott, amelyben kiemelte a Vivero által is említett barátság fontosságát, és megerősítette egyetértését az Uraga kikötőjébe évente befutó spanyol kereskedőhajót illetően. Fia, Hidetada levele a manilai kormányzóságnak október 2-i keltezésű, amelyben a sōgun alátámasztotta apja szándékát a kommunikáció jövőbeli kiterjesztésére, mindkét ország legnagyobb hasznára és meglegedésére.⁶⁹

Az udvarias válasz ellenére a sértés, amely William Adams, egy protestáns kalóz, a korona árulójának követküldésében nyilvánult meg, mélyen megsebezte a spanyol felet. A bizalom újfent komoly csorbát szenvedett. Arról, hogy ez a bizalomvesztés és a japán vezetés egyre növekvő katolikusellenessége belátható időn belül mégsem vezetett a teljes szakításhoz, a természet ereje gondoskodott. Egy váratlan hajótörés újabb fordulatot hozott a kapcsolatok történetében, addig soha nem tapasztalt szintre emelve azokat.

A hivatalos kapcsolatok és ellentmondásai, 1609–1615

1609 tavaszán Juan de Silva,⁷⁰ a Fülöp-szigetek új kormányzója behajózott Manilába. Rodrigo de Vivero, miután április 21-én hivatalosan is átadta helyét utódjának, készen állt arra, hogy visszatérjen korábbi állomáshelyére, Új-Spanyolországba (Mexikó). Ezt megelőzően azonban Juan de Silva útnak indította a szokásos keres-

⁶⁹ Sola, 2012. 81.

⁷⁰ Juan de Silva (?–1616) spanyol katonai parancsnok, a Fülöp-szigetek tizenkettedik kormányzója 1609–1616 között.

kedelmi hajót Japánba, amelynek kapitánya, Juan Bautista Molina az új kormányzót bemutató hivatalos leveleket és számos ajándékot vitt a Tokugaváknak.

1609. július 25-én három spanyol gálya futott ki a Fülöp-szigeteki Cavite kikötőjéből, fedélzetén ázsiai termékekkel és hivatalos iratokkal. A *San Francisco*, a *Santa Ana* és a *San Antonio* hajók úti célja Acapulco (Mexikó) volt. Kelet-Ázsia tengerein azonban hatalmas viharba keveredtek, és a három hajó közül egyedül a *San Antonio* érte el közvetlenül Acapulcót. Szeptember 13-ra a *Santa Ana* egészen Bungóig sodródott, ahol segítséget kért a helyiektől. Tokugava Iejaszu korábbi parancsának megfelelően a japánok segítettek a bajba jutott hajón és legénységén, s miután a vihar elvonult, a hispánok folytatni tudták útjukat Új-Spanyolország felé. A legrosszabbul a *San Francisco* járt, amely szeptember 30-án hajótörést szenvedett Tosa (Sikoku) partjainál, fedélzetén Rodrigo de Vivero de Velascóval. A hajó elpusztult, a legénység nagy része pedig odaveszett. Miután a japánok kimentették a túlélőket, a kevés szerencsés között ott volt a Fülöp-szigetek korábbi kormányzója is.⁷¹

Rodrigo de Vivero nem szenvedett súlyosabb sérüléseket, és lábadozása közben a sóguni udvarba küldte Juan de Cevicós⁷² kapitányt és Antón Pequeño alhadnagyot, hogy Iejaszu és fia, Hidetada segítségével a spanyolok visszakaphassák javaikat, melyeket a japánok a hajótörés roncsai közül kimentettek és megtartottak maguknak. Az ügy rendezése újabb bonyodalommal járt, a kasztíliaiak követelése ugyanis beleütközött a japán hagyományokba,⁷³ és még Vivero és Cevicós kapitány között is nézeteltérést eredményezett.⁷⁴ Végül a tulajdoni vita november 6-ra, a sóguni udvar közbeavatkozásával oldódott meg, és végül a japán követ hivatalosan is bocsánatot kért a spanyoloktól.

Időközben Viverónak lett volna lehetősége átszállni a *Santa Ana* fedélzetére, amely a vihar elmúltát várva még hetekig Japánban vesztegelt. A spanyol tisztviselő azonban másképp határozott. Miután a sóguni udvarból visszatérő Cevicós kapitány egy meghívót kézbesített számára, a korábbi kormányzó Edóba, onnan pedig Surugába utazott, hogy személyesen is felvegye a kapcsolatokat a sógunátus fő képviselőivel, valamint az államgépezetet irányító Tokugavákkal. Rodrigo de Vivero első tárgyalásai Tokugavákkal az állandó, hivatalos spanyol jelenlét kezdetét eredményezték. Ezzel beteljesedni látszott a spanyolok több évtizedes törekvése: diplomáciai kapcsolatok létesültek a szigetország egész területére kiterjedő legitim japán államhatalom, a Tokugava-sógunátus és a Fülöp-szigeteki főkormányzóság között. Mindez már megfelelt az európai nemzetközi diplomáciai szabályoknak, és a stabilitás érzését keltették Manilában.

71 A hajótörés körülményeibe bővebb betekintést nyújt: Casaban–Kimura, 2021.

72 Juan de Cevicós (1576–?) spanyol tengerészkapitány. Küldetése alatt beutazta a Kelet-Indiák hatalmas térségét, a Fülöp-szigetektől Tajvanon át egészen Japánig, ahol Rodrigo de Vivero munkáját kellett segítenie, de több kérdésben nem értett egyet a spanyol diplomatával, így Vivero állandó politikai ellenlábast látott benne.

73 A tengerből kimentett javak a továbbiakban a megtalálójuk tulajdonát képezik.

74 A nézeteltérés oka abban keresendő, hogy Vivero – a helyzet békés rendezése érdekében – elnézőbb kívánt lenni a japánokkal, ami az eltulajdonított javak visszakövetelését illette, míg Cevicós kapitány és emberei mindent vissza akartak kapni. Relación del estado y cosas de Japón, por Juan Cevicós, de 20 de junio de 1610. 1610. június 20. AGI Filipinas, 4, R. 1, N. 8.

Vivero a találkozón kifejtette: „Fülöp király, az én uram a világ leghatalmasabb és legerősebb uralkodójaként ismert, hiszen királyságai és birodalma Kelet-Indiától egészen az Újvilág részeiig terjednek.”⁷⁵ A spanyolok elvárásai három pontban foglalhatók össze: 1. Védelem és teljes szabadság a katolikus hittérítők számára Japánban; a *bakufu* szavatolja az országba érkező kereskedők és hittérítők védelmét és a misszionáriusok szabad mozgását az országon belül. 2. A barátság fenntartása és ápolása a Spanyol Korona és Japán között. 3. A sógun adja parancsba a hollandok azonnali kiűzését Japánból, akik tolvajok és rebellisek, III. Fülöp király elárulói és ellenségei.⁷⁶

Tokugava Iejaszu és fia, Hidetada átvették az ibériaiak tisztelgő ajándékait, és átadták a sajátjukat, majd tiszteletteljesen végighallgatták a spanyol diplomatát, de a legfontosabb kérdések további tisztázását a japán udvari bürokrátákra bízták; vagyis a spanyolok semmilyen konkrét választ nem kaptak követeléseikre. Ennek ellenére a Fülöp-szigeteki főkormányzóságnak úgy tűnt, hogy a kapcsolatok Japánal minden addiginál szilárdabbá válhatnak. Az idő azonban már nem a spanyoloknak dolgozott, s a látszat csalt. Az európai nagyhatalmi vetélkedés és vele együtt a gyarmati helyzet újabb fordulatot vett. 1609-ben Spanyolország és Hollandia megkötötték a hosszú háborúskodásukat (1566–1609) lezáró fegyverszünetet, a megállapodás azonban a tengerentúlon egyáltalán nem érvényesült. Ázsiában a szemben álló felek a Holland Kelet-indiai Társaság (Vereenigde Oost-Indische Compagnie, VOC)⁷⁷ és a Spanyol Korona helyi képviselői voltak. A VOC mint „állam az államban” felettébb nagy önállósággal rendelkezett, és hatalmas tengeri fegyveres erejével uralta az anyaország ázsiai kereskedelmét. A társaság a tengerentúlon önálló külpolitikát folytathatott, a holland rendi gyűlés hallgatólagos hozzájárulása mellett. Célja a spanyol és portugál befolyás teljes megsemmisítése, a kereskedelem átvétele volt az ázsiai térségben.

Hollandia tengeri erejénél fogva képes volt versenyre kelni a spanyol és portugál hajókkal, elfogni azokat és elkobozni rakományukat. Ilyen jellegű katonai fellépésre az ázsiai hajók soha nem voltak felkészítve, sem a kínaiak, sem a japánok nem jelentettek kihívást a tengeren az ibériaiak számára. Hollandia egyszerre volt katonai ellenfél és kereskedelmi konkurens a gyarmati térségben. Ennek első komoly jele Manila 1609-es holland blokádja volt, amelyet a Juan de Silva által vezetett ázsiai spanyol Armada még fel tudott számolni.⁷⁸ A manilai blokád évében a hollandok újra megjelentek Japánban; augusztusban holland hajók futottak be Hirado kikötőjébe, melyeket a japánok – a spanyol és portugál jelenlévők legnagyobb döbbenetére – szívélyesen fogadtak. Juan Bautista Molina kapitány és a legbefolyásosabb páterek azonnal tiltakoztak Iejaszunál, emlékeztetve a Tokugavákat, hogy a hollandok rebellis árulók, és ott-tartózkodásuk árthat a spanyol–japán barát-

⁷⁵ *Rodrigo de Vivero en La Corte de los Tokugawa*, 19. Az eredeti dokumentum fellelhetősége: RAH en el tomo X de la colección Muñoz, legajo 9-4789, folios 3–57.

⁷⁶ Sola, 2012. 91.

⁷⁷ A VOC egy kereskedelmi szövetség volt, amely tizenkét holland kereskedelmi társaság egyesülése révén jött létre 1602. március 20-án.

⁷⁸ Bővebben: Sales–Cortajarena, 2013.

ságnak.⁷⁹ Minden spanyol igyekezet és erőfeszítés ellenére azonban a holland jelenlét ettől kezdve állandóvá vált Japán partjainál.

Hollandia – tengeri potenciáljával a háttérben – teljesen új alternatívával szolgált Japán számára: a „szőke barbárok”⁸⁰ feltétel nélkül elfogadták a japánok minden korlátozó intézkedését a szigetországon belül. Az ok egyszerű volt: a hollandok hamar belátták, hogy szerepük a kínai–japán kereskedelemben a kínai kereskedőhajók miatt csupán másodlagos lehet, vagyis a vezető szerep megszerzése lehetetlen. A cél a rendszerbe való valamilyen beilleszkedés volt, a lehető legnagyobb kereskedelmi haszon reményében.

A Tokugavák azonnal felismerték a kínálkozó lehetőséget: Japánnak végre lehetősége lesz csökkenteni az ibériai kereskedelmi befolyást, sőt a jövőben felmondani az előnytelen kereskedelmi megállapodásokat a *nanbandzsinokkal*, vagyis a spanyolokkal és portugálokkal. Ráadásul a holland kapcsolatok előtérbe kerülése fokozatosan gátat vethet a kereszténység további veszélyes terjedésének a szamurájok körében, mivel a protestáns hollandok egyértelművé tették, hogy nem érdeklőnek a sógunátus valláspolitikája, és nem kívánnak téríteni Japánban.⁸¹ Ezt fel erősítendő, a hollandok egyszerűen exportálták a „fekete legendát”⁸² a szigetországba. Ennek egyik kulcsfigurája a sógun közvetlen európai tanácsadója, William Adams volt. A spanyolokat lejárató propaganda részeként Adams számos egyoldalú információval látta el lejaszút, és valószínűleg tájékoztatta a sógunt az 1529-es zaragozai megállapodás részleteiről, tényként közölve a Tokugavák vezetőjével, hogy Japánt, mint meghódítandó országot, a pápa az ibériaiaknak adta.

A számos kereskedelmi és vallási ellentmondással terhelt spanyol–japán kapcsolatok az évtized végére egyre érdekesebb képet mutattak. Egyfelől a kereskedőhajók éves rendszerességgel közlekedtek Japán és a Fülöp-szigetek között, és diplomáciai szempontból a spanyolok elégedetten vették tudomásul, hogy a japán közeledésből eltűnt az a korábbi évtizedekre jellemző retorika, amely a kapcsolatok hűbéres-vazallus jellegére utalt volna. Hasonlóképpen eltűnt a kölcsönös inváziótól való félelem is, mivel mindkét fél belátta, hogy az katonai és logisztikai okokból adódóan megvalósíthatatlan. Mindez számos akadályt elháríthatott volna az együttműködés további erősödésének útjából. Másfelől viszont a történelmi helyzet drámaian megváltozott. Alig hét esztendő leforgása alatt a *bakufu* egyre világosabb külpolitikai célokat tűzött ki.⁸³ Szinte bizonyos, hogy a Tokugavák már ekkor

79 Carta de Silva al rey de 16 de julio de 1610. 1610. július 16. AGI México, 2488.

80 Ezzel az elnevezéssel illeték a japánok az országba érkező észak-európai hollandokat és angolokat.

81 A japán–holland kapcsolatokra: Goodman, 2000.

82 A „fekete legenda” fogalma Julián Juderástól származik, aki 1913-as művében használta azt első alkalommal. Juderás, 1913. A „fekete legenda” egy mesterségesen kialakított negatív kép a spanyolokról és Spanyolországról, amely szerint Spanyolország erkölcsileg alkalmatlan és képtelen megtartani az Európán kívüli monopóliumait. A legenda már igen korán, a 17. században útjára indult, elsősorban Orániai Vilmos 1579-es művének (*Apología*) és Antonio Pérez 1594-es írásának (*Relaciones*) megjelenése után. A két szerző egy spanyol misszionárius, Bartolomé de Las Casas 1578-as művére (*Brevísima relación de la destrucción de las Indias*) alapozta a spanyolelleanes propagandát.

83 Ebben az időszakban, vagyis a 17. század első felében rakták le az addig nem létező japán külpolitika alapjait. Ezt a folyamatot egy korábban megjelent tanulmányomban mutattam be: Túróczi, 2024.

a hollandokban látták az új partnert az európaiakkal való kereskedésben, és velük kívánták leváltani az ibériaiakat. Ezt az elképzelést azonban – érthető okokból – egyelőre titkolták. A Spanyol Koronának haladéktalanul reagálni kellett a hollandok előretörésére, ha meg akarta tartani Spanyolország nehezen megszerzett pozícióit Kelet-Ázsiában.

Németalföld elvesztése és az önálló holland expanzív politika megjelenése következtében III. Fülöp és a Királyi Tanács (*Consejo Real*) Ázsia-politikájában jelentős paradigmaváltás következett be. 1609-ben az El Escorial tárgyalóasztalánál a Kelet-Indiák kereskedelmének uralása, amely mindaddig messze elmaradt a Nyugat-Indiák ügyei mögött, hirtelen át- és felértékelődött. Egyre nagyobb hangsúlyt kapott a korona azon igénye, hogy a már megszerzett területeket és kereskedelmi monopóliumokat, mindenekelőtt a Manila–Acapulco kereskedelmi útvonalat, meg kell védeni a holland ellenségtől. A tengerentúli politika ügyeit és azok gyakorlati megvalósítását továbbra is az Indiák Tanácsa (*Consejo de Indias*) felügyelte.⁸⁴

Mindeközben újabb incidens tette próbára a spanyol–japán együttműködést, aminek gyökerei még 1608-ra nyúltak vissza. Említett esztendő júliusában a Makaó és Nagaszaki között közlekedő portugál kereskedelmi gálya, a *Madre de Dios* kapitánya, Andrés Pessoa Makaóban tartózkodó japánok közötti konfliktusról tett jelentést a japán hatóságoknak. A kapitány információi alapján az eljárók le tartóztattak és kivégeztek számos japán személyt. Miután az eset kitudódott, több kortársa is azzal vádolta Pessoa kapitányt, hogy meggondolatlanul és elhamarkodottan cselekedett, s a spanyol tengerésztiszt az intrikák kereszttüzébe került. A támadások hónapokon keresztül fokozódtak, míg végül a folyamatos lejáratástól megtört Andrés Pessoa 1610. január 6-án megtagadta, hogy átadja hajóját a japán hatóságoknak, és felgyújtotta a *Madre de Dios*-t. A kapitány, aki nem volt hajlandó elhagyni az égő hajót, a lángok között lelte halálát.⁸⁵ A bizalom ismét csorbát szenvedett, ezúttal japán részről.

Látva a *bakufu* egyre növekvő bizalmatlanságát az ibériaiak iránt, a holland propaganda egy pillanatig sem tétlenkedett. A hollandok tudatosan rájátszottak a Tokugavák legnagyobb félelmére, azt állítva, hogy a 17. század első évtizedének alkonyára a kereszténység nemcsak a köznép soraiban, de a *busi* rétegben is több ezer követőre talált.⁸⁶ A szóban forgó harcosok hűsége komoly aggályokat vetett fel egy esetleges spanyol–japán katonai konfliktus esetében, márpedig a szamurájok tömeges elvesztését a *bakufu* – mivel a militarista államhatalom léte a katonai kaszt feltétlen hűségén nyugodott – nem engedhette meg magának.

A 17. század második évtizedének kezdetén lejaszu egyre nagyobb figyelmet szentelt a hollandoknak, de biztonsági okokból a spanyol kapcsolatot sem kívánta drasztikusan elvágni. A hollandok által előre megjósolt spanyol reakció azon-

84 A témáról bővebben: Centenero de Arce, 2019.

85 Az ügy hatalmas visszhangot váltott ki Portugáliában és Spanyolországban, és a vita Pessoa kapitány személyéről szembeállított egymással számos portugál és spanyol tisztségviselőt. Narra el incidente de Juan de Silva al rey. 1610. július 16. AGI México, 2488.

86 A megkeresztelkedett japánok száma elérte a 350–370 ezer főt, akiknek legalább 8–9 százaléka szamuráj volt, számos *daimjó*val a soraikban.

ban nem sokat váratott magára: a félelem kapkodást, a kapkodás pedig egyre több hibát szült.

A Surugában tartózkodó Vivero újabb találkozót kért a Tokugaváktól, és a megkeresésnek a japán vezetés udvariasan eleget is tett. Mindennél többet elmond azonban a korábbi viszony megváltozásáról, hogy a spanyol diplomatát fél óráig váraták a sógun előszobájában, mire az ajtó kitarult előtte. Vivero beszéddel készült a találkozóra, amelynek tartalma eleve elhibázott volt, mivel jórészt a spanyolok hatalmával kérkedett, s mindez ellenszenvet váltott ki a Tokugavákból.

Úgy tűnt, a holland taktika tökéletesen működik. A következő hetekben a spanyol diplomácia elkövette a legnagyobb melléfogást: értelmetlen követelőzésekbe és burkolt fenyegetésekbe bonyolódott. Ennek egyik legbeszédesebb dokumentuma Rodrigo de Vivero 1609. novemberi levele a sógunátusnak: „És (...) amikor Felséges királyom elküldi kapitányát vagy nagykövetét, fogadják őt a királyság minden részében, (...) mint (...) aki egy Hatalmas Király nevében érkezett Japánba. S (...) hozhasson magával papokat (...) és birtokolhasson állami templomokat e célra. És biztosítson elsőbbséget bármely spanyol ember számára, és büntesse meg azokat, akik bármilyen bünt elkövetnek ellenük.”⁸⁷

Emellett Vivero azonban kereste a lehetőséget, hogy közvetlen hivatalos levelezést kezdeményezzen Tokugava Iejaszu és III. Fülöp között. Erőfeszítéseiben segítségére volt Luís Sotelo,⁸⁸ akit 1609 karácsonyán a japán udvarba küldött azzal a feladattal, hogy kézbesítse levelét, amelyben három fő pontot jelölt meg a spanyol–japán kapcsolatok folytatásához: 1. Széles körű kereskedelmi megállapodás Új-Spanyolország és Japán között. 2. Spanyol szakemberek bevonása a japán ezüst kitermelésébe és a haszon megosztása. 3. A hollandok azonnali kiutasítása a szigetországból. Vivero feltételei a korábbi spanyol követeléseket ismételték meg. A spanyol álláspont egyszerűen képtelen volt alkalmazkodni a helyzethez, amit a hollandok fenyegető jelenléte eredményezett.

A következő év januárjában Iejaszu követségbe küldte Luís Sotelót Új-Spanyolországba, és a sóguni udvar bürokratait egy hivatalos levél megfogalmazására utasította, amelynek diplomáciai-udvariassági formuláinak megfogalmazásában maga Padre Sotelo nyújtott segítséget.⁸⁹ A levél kizárólag kereskedelmi egyezségről tanúskodik,⁹⁰ s egyetlen mondattal sem reagál sem a bányászati jogokra, sem a hollandokkal szembeni fellépés kérdésére.⁹¹ A készülőben lévő megállapodást viszont egy újabb incidens veszélyeztette.

⁸⁷ *Rodrigo de Vivero en la corte de los Tokugawa*, 33.

⁸⁸ Luís Sotelo Niño (1574–1624) ferences rendi hittérítő. 1603-ban érkezett Japánba, s komoly szerepet vállalt a spanyol–japán diplomáciai kapcsolatok megteremtésében. A katolikusok kitiltását követően saját elhatározásából Japánban maradt, és a japán keresztényüldözések egyik legismertebb mártírja lett.

⁸⁹ *Certificación de las cartas que han de traerse a España*, a petición de fray Luis Sotelo. 1610. január 17. AGI Filipinas, 193, R. 1, N. 22.

⁹⁰ A sógunátus egy Japán és Mexikó közötti kereskedelmi útvonal megnyitását vetette fel a spanyol fél részére, és jó szándéka jeléül megengedte, hogy a következő, Mexikóból érkező spanyol kereskedelmi gálya bármelyik japán kikötőbe szabadon behajózhasson és ott kirakodhasson.

⁹¹ *Traducción de las cartas de Ieyasu y de Hidetada hecha por fray Luis Sotelo*. 1610. február 27. AGI Filipinas, 193, R. 1, N. 23.

1610. január 6-án Japán partjainál leégett a Makaó-gálya (*Macao galeón*), és a tisztázatlan körülmények nyílt ellenségeskedéssel fenyegettek. A portugál legénység a japánok aljas cselekedetének minősítette a történeteket, és a Fülöp-szigeteki főkormányzóság hajlott a portugál álláspont elfogadására. Végül Vivero személyes közbenjárása akadályozta meg a konfliktus kiszélesedését, s miután megállapították, hogy a hajó pusztulását a portugálok mulasztása okozta, az ügy rendeződött.

Időközben a spanyol–holland tengeri összecsapások egyre ádázabbak lettek. 1609 október 24-én egy hatalmas ütközet véget vetett ugyan Manila öt hónapig tartó ostromának, de korántsem vetett véget a spanyol–holland összecsapásoknak a Kelet-Indiákon; a két nagyhatalom tengeri katonai ereje bárhol, bármikor összetűzésbe keveredhetett egymással. Az európaiak katonai vetélkedése japán szempontból igen tanulságos volt. A Tokugavák kiváló politikai érzékkel rendelkeztek, és rendkívül nagy figyelmet szenteltek az európai fegyveres összecsapásoknak. Tisztán látták a spanyol–holland erőviszonyok alakulását Kelet-Ázsia vizein. A japán külpolitikai irányvonal azonban egyelőre nem változott: kereskedelmi egyensúlyra törekedett a két ellenséges európai nagyhatalom között, annak érdekében, hogy a lehető legnagyobb hasznot érje el az adott helyzetben.

Ékes bizonyítéka mindennek, hogy 1610. június 24-én Tokugava Iejaszu örököse, Tokugava Hidetada egy rövid levelet küldött Lerma hercegének a kereskedelmi jogok biztosításáról,⁹² majd augusztus 1-jén a sógun huszonhárom japán kereskedőt indított útnak Új-Spanyolországba Tanaka Sószuze⁹³ vezetésével a *San Buena Ventura* fedélzetén. Velük utazott Rodrigo de Vivero y Velasco is, aki végleg elhagyta Japánt.⁹⁴ Történt mindez annak ellenére, hogy Juan de Silva kormányzó 1610 nyarán úgy döntött, nem küldi el az évente szokásos spanyol hajót Japánba. Ennek oka egy súlyos sértésben keresendő. Júliusban egy japán vitorlás futott be Manila kikötőjébe, zászlóján egy flamand nyelvű felirattal: „Éljen Hollandia!”⁹⁵

Mindeközben a százhusz tonnás japán hajó 1610. október 27-én elérte Kalifornia partjait. A japánokat és az őket kísérő Rodrigo de Viverót, valamint a Tokugavák új követeként Mexikóba érkező Alonso Muñozt személyesen Luís de Velasco⁹⁶ alkirály fogadta.⁹⁷ Alonso Muñoz folytatta útját Spanyolországba, ahol személyesen adhatta elő a Japán és Új-Spanyolország között kötendő kereskedelmi megállapodás tervét, ismertetve a japán fél kívánalmait a madridi udvarban.⁹⁸ A Ki-

92 A levelet Lerma hercegének címezték. Ennek oka, hogy III. Fülöp spanyol uralkodó visszavonult a politikától, és Spanyolország vezetését „kegyencére”, Lerma hercegére bízta. A herceg 1618-ig lényegében egyedül kormányozta az országot.

93 Tanaka Sószuze (születésének és halálának ideje ismeretlen) kiotói kereskedő. A dokumentumok tanúsága és jelenlegi ismereteink szerint ő volt az első japán, aki a sógunátus megbízásából Amerikába utazott. Minden erejével a Japán és Mexikó közötti kereskedelmi kapcsolatok kiépítésén fáradozott. 1611-ben visszatért hazájába, és később tagja lett az 1613-ban Európába indított első japán delegációnak.

94 Soha többet nem tért vissza hazájába, Spanyolországba sem. Vivero később Panama kormányzója lett.

95 Carta de Silva al rey. 1610. július 16. AGI México, 2488.

96 Luís de Velasco, avagy Salinas del Río Pisuerga márkija (1534–1617) spanyol nemes, aki 1590–1595 között először, majd 1607–1611 között másodszor is Új-Spanyolország alkirálya, 1596–1604 között Peru alkirálya volt.

97 Falck Reyes – Palacios, 2014. 95.

98 Ochoa Brun, 2006. 250.

rályi Tanács meghallgatta a „Tokugava-követet”, sőt számos kezdeményezésben egyet is értett a kelet-ázsiai helyzetet kiválóan ismertető férfival, konkrét válaszok azonban nem születtek a madridi tanácskozáson.

Sem a provokatív japán hajó megjelenése Manilában, sem Alonso Muñoz félsikerű európai missziója nem szolgálta a spanyol–japán kapcsolatok erősítését, és a viszony problémái és visszásságai egyre inkább kiütköztek az 1610-es évtized kezdetére. Az, hogy a két ország kapcsolattartása mégsem futott zátonyra, ezúttal Luís de Velasco alkirálynak köszönhető, aki úgy határozott, Japánba küldi Sebastián Vizcaínót,⁹⁹ azzal a feladattal, hogy folytassa a Rodrigo de Vivero által megkezdett diplomáciai érintkezést a sógunátussal.

A Spanyol Koronának mindenképpen szüksége volt diplomáciai képviselőre Japánban a kereskedelmi együttműködés sikeres folytatásához, de mindenekelőtt a holland ellenség féken tartásához. Az ibériaiak nem engedhették meg, hogy Hollandia egyszerűen elragadjja tőlük a Nagaszaki és Makaó közötti kereskedelem feletti uralmat, ami a Spanyol Korona kelet-ázsiai létét alapjaiban fenyegetné. Annál is inkább, mert a portugálok kiűtését követően a hollandok következő célpontja az ázsiai sakktáblán kétségtelenül a Fülöp-szigetek és Mexikó között közlekedő Manila-gálya lenne. A spanyolok csak egyetlen dolgot nem vettek észre: az idő lassan eljár felettük.

A hollandok tudták, hogy a spanyol és portugál kereskedelmi hajók megtámadása a szigetország közvetlen nemzetközi környezetében gazdaságilag érzékenyen érintené Japánt, ezért a Holland Kelet-indiai Társaság nem akart fegyveres összecsapásokat kezdeményezni az ibériaiakkal. Taktikája szerint a Kelet-Indiák hatalmas térségében nem feltétlenül kell mindenhol ugyanazt az agresszív expanzív politikát alkalmazni az ellenséggel szemben. Az észak-európaiak taktikája sokkal találékonyabb és kifinomultabb volt: a sógunátusnak „magától kell belátnia”, hogy az ibériai együttműködés a továbbiakban egyértelmű hátrányokat, míg a holland kapcsolatok előtérbe helyezése csakis előnyöket jelent Japán számára.

Sebastián Vizcaíno 1611. március 22-én hagyta el Acapulcót a San Francisco gálya fedélzetén, Tanaka Sósuke és a japán küldöttség társaságában, és június 10-én érkezett meg Uraga kikötőjébe mint III. Fülöp hivatalos megbízottja.¹⁰⁰ Érkezéséről levélben tudatta a sógunátust.¹⁰¹ A válaszlevelet június 16-án vette kézhez, amelyben Hidetada arra kérte Vizcaínót, menjen Edóba, onnan pedig Szurugába, és hivatalosan is mutassa be a küldöttséget a *bakufu* előtt.¹⁰²

Az új spanyol nagykövet Luís Sotelo, Pedro Bautista és Diego Ibañez társaságában 1611. június 22-én érkezett Edóba, ahol a sógun, Tokugava Hidetada személyes audiencia keretében fogadta III. Fülöp diplomatáját. Ezzel hivatalosan is kezdetét vette Sebastián Vizcaíno nagykövetsége Japánban. Másnap, június 24-én

⁹⁹ Sebastián Vizcaíno (1548?–1624) spanyol diplomata, hivatásos katona, vállalkozó és felfedező. Felfedezőútjai és vállalkozásai Mexikóba, Alsó-Kaliforniába, a Fülöp-szigetekre, végül pedig Japánba vitték. Életútjáról bővebben: Mathes, 1973.

¹⁰⁰ Gascón de Cardona – Gordillo, 2013. 11–16.

¹⁰¹ Uo. 17–18.

¹⁰² Uo. 20.

újabb találkozóra került sor. A fogadó fél ezúttal Date Maszamune volt,¹⁰³ aki lejaszu közvetlen tanácsadójaként tevékenykedett,¹⁰⁴ és a továbbiakban fontos összekötő szerepet töltött be Vizcaíno és a sógunátus között.¹⁰⁵ Három nappal később a spanyol képviselő továbbindult Szurugába, és július 4-én érkezett meg lejaszu szálláshelyére.

1611. július 6-án Sebastián Vizcaíno első alkalommal találkozott Tokugava lejaszuval, és egy kérvényt adott át neki, amely kizárólag kereskedelmi kiváltságokra vonatkozott (a spanyol hajók szabad belépése a szigetországba, továbbá az európai és japán árucikkek szabad adásvétele a spanyol és japán kereskedők között, mind Japánban, mind pedig Új-Spanyolországban).¹⁰⁶ A spanyol küldött 1611. július 12-én személyes audiencián találkozhatott Go-Mizunoo császárral. Hatalmas megtiszteltetés és különleges alkalom volt ez, hiszen Japán császárárt csak kivételes személyek láthatták. „Isteni” mivoltán túl a *tennó* politikai báb volt a Tokugavák kezében, hatalma nem terjedt tovább a soron következő sógunok beiktatásánál, ennél fogva lejaszu és környezete különösen ügyelt arra, hogy a császár a lehető legkevesebbet érintkezessen a külvilággal.

Vizcaíno követségének idején a spanyolok követelése, hogy a Tokugava-kormányzat tiltsa ki a rebellis hollandokat Japánból, még erőteljesebbé vált, bár korábbi hatásfoka mit sem változott. A sóguni udvar továbbra sem vett tudomást a hollandellenes spanyol elvárásokról, igaz, nem is bírálta azokat.

Augusztus 25-én Vizcaíno feljelentést tett William Adams ellen, figyelmeztetve a sógunat, hogy Adams nem több, mint egyszerű kalóz, aki rablásból és árulásból él.¹⁰⁷ Vizcaíno feljelentésére talán azért volt szükség, mert Adams – kihasználva közvetlen kapcsolatát a sógunnal – spanyolelles politikát folytatott. Számos kutató vitatja ezt, mivel ezt a meglátást közvetlen bizonyítékok nem támasztják alá. Mindamellett szinte elképzelhetetlen, hogy Adams kihagyta volna a történelmi lehetőséget a spanyol fél lejáratására a „fekete legenda” felhasználásával. Gyanúkat a spanyol feljelentés tovább erősíti – Vizcaíno és köre halálos fenyegetést látott William Adamsnek a Tokugavák közvetlen környezetében betöltött tisztségében.

Október első felében Vizcaíno újabb tizenöt napot töltött el Hidetada udvarában. A nagykövet arra várt, hogy Hidetada engedélyt adjon a spanyoloknak a japán kikötők kereskedelmi célú felmérésére. Ennek jegyében október 22-én Vizcaíno és kísérete megkezdte utazásait észak felé, hogy végigjárja a japán kikötőket. Az út több

103 Date Maszamune (1567–1636) a Date-klán vezetője, Deva és Micu tartomány ura. A hadakozó hadurak korának (*szengoku dzsidai*), később pedig az Edo-korszak egyik legjelentősebb *daimjó*-ja, akit Tokugava lejaszu politikai „jobbkezeként” tartottak számon. Egyik szemére egészen fiatalon megvakult, ami miatt a japán történelemben az „Egyszemű Sárkány” néven vált ismertté.

104 Yuste, 2015. 88.

105 Gascón de Cardona – Gordillo, 2013. 30.

106 Sola, 2012. 91.

107 Gascón de Cardona – Gordillo, 2013. 42.

hétig tartott, mialatt Vizcaíno japán művészeket vett fel, hogy térképeket rajzoltasson velük.¹⁰⁸ Végül, december 4-én újra dél felé fordultak, és visszatértek Edóba.¹⁰⁹

1612-ben a spanyolok hollandellenessége elérte tetőfokát – az ibériaiak bizalmatlanul figyelték a japánok magatartását, és megerősödött bennük az a gyanú, hogy a *bakufu* valójában védelmet akar nyújtani a holland rebelliseknek a Spanyol Korona ellenében. A következő hónapokban a spanyol diplomata mind személyesen, mind írásában többször is felhívta a sógunátus figyelmét, milyen előnyökkel és hátrányokkal jár, amennyiben a *bakufu* támogatja vagy akadályozza a spanyolok tevékenységét a kelet-ázsiai térségben.¹¹⁰ Mindez láthatatlanul, de biztosan kezdte aláásni a már jó ideje romló spanyol–japán viszonyt.

1611 decembere és 1612 májusa között Vizcaíno hol Edóban, hol pedig Uragában tartózkodva igyekezett a spanyol érdekeket képviselni. A Tokugavákra azonban nem hatottak a spanyol követelőzései és burkolt fenyegetőzései, miközben a hollandokban rejlő lehetőségek kihasználását egyre többen kezdték támogatni a sóguni udvarban.

Az év második felében Vizcaíno kapitális hibát követett el: a *bakufu* engedélye nélkül, titokban indult el felkutatni két aranyban és ezüstben gazdag szigetet, amelyek az ibériai legendákban *Rico de Oro* és *Rico de Plata* néven váltak híressé. A spanyolok soha nem találták meg az említett szigeteket. Ráadásul hajótörést szenvedtek, és november 7-én Vizcaíno és társai kénytelenek voltak visszatérni Japánba, titkos akciójuk így lelepleződött.¹¹¹

Az incidens végérvényesen éket vert a spanyol diplomata és a japán államvezetés közé. De nem csupán ennyiről volt szó. Vizcaíno fokozatosan saját honfitársaival is szembekerült. Kívívta Luis Sotelo és a ferences tábor haragját, s megromlott a viszonya Juan de Cevicós kapitánnyal és támogatóival is – mindkét esetben súlyos pénzügyi viták álltak a háttérben. 1613 őszére a spanyol diplomata elvesztette minden támogatottságát. Sem a japánok, sem a katolikus páterek, sem pedig az ibériai kereskedők nem bíztak többé benne, így nem maradt más választása, távoznia kellett a szigetországból.¹¹² Sebastián Vizcaíno 1613 szeptemberében hagyta el a sóguni udvart, október 27-én pedig végleg távozott Japánból a *San Juan Bautista* fedélzetén. Nem egyedül hajózott, vele tartott Luis Sotelo atya, valamint száznegyven japán keresztény is; az a japán küldöttség, amelynek tagjai a híres Keicsó-követség résztvevőiként írták be magukat a történelembe.

Az a látszólagos ellentmondás, ami a sógunátus politikáját 1612–1614 között jellemezte, ritka izgalmakat tartogat. A Tokugava-sógunátus – első ránézésre – paradox döntései a legérdekesebbek közé tartoznak. 1612-re a sógunátus egyre bizalmatlanabbá vált a Spanyol Korona alattvalóival szemben. Lejasszut bosszantot-

108 Ugyanakkor a hollandok kihasználták az alkalmat egy újabb intrikára, és felhívták a *bakufu* figyelmét, hogy a módszer, amellyel Vizcaíno és a spanyolok felméri a japán kikötőket, teljesen idegen az európai gyakorlattól, sőt államellenes szervezkedésnek számít.

109 Sola, 2012. 95.

110 Yuste, 2015. 92.

111 Bővebben: Mathes, 1968.

112 Takizawa, 2010. 129.

ta, hogy már közvetlen környezetében is vannak keresztény *daimjók*. Ez a tény igazolni látszott a hollandok állítását, hogy az idegen vallás, egy spanyol invázió esetén, képes lenne egész néptömegeket mozgósítani a *bakufu* ellen. Ezt megelőzendő, Tokugava Iejaszu 1612. március 21-én rendeletet bocsátott ki, amelyben megtiltotta a nemeseknek, a *daimjóknak* és azok vazallus szamurájainak a keresztény hit gyakorlását a sógunátus és a császári udvar közvetlen környezetében (Edo, Szunpu, Kiotó). Továbbá elrendelte számos keresztény templom lerombolását, kivételt csak a Kiotóban, Oszakában és Nagaszakiban találhatók jelentettek.¹¹³

Pedro de Morejón¹¹⁴ atya a döntés háttéréről beszámoló, 1613. január 4-én kelt levelében, amelyet a jezsuiták főnökének, Claudio Acquavivának¹¹⁵ küldött Rómába, négy okot sorolt fel. Az első és fő oknak egyfajta csapdahelyzetet nevezett meg, mely szerint úgy tűnhet, a katolikus missziók megteremtik az alapot a várható spanyol hódításhoz. „A második [ok], hogy [Iejaszu szerint] nem tiszteljük a kamiakat és a hotokékat,¹¹⁶ s az esküink [értsd: adott szó] semmit sem érnek. A harmadik ok a Tokugavák azon felismerése, hogy az ibériai–japán kereskedelem immár a kínai–japán és a holland–japán kereskedelemmel kiváltható. A negyedik [ok] pedig a kapcsolatok megromlása Vizcaíno spanyol nagykövettel.”¹¹⁷

A felsorolt okokkal nagyrészt egyet lehet érteni, kivéve talán az utolsóval. Vizcaíno és a japán vezetés fokozatos politikai eltávolodása legfeljebb közvetett hatásként említhető, semmiképpen sem kiváltó okként, ahogy azt Pedro de Morejón állította. A rendeletet az adott történelmi körülmények, a Tokugavák megváltozott lehetőségei hívták életre, végső soron azonban az önálló japán külpolitika megszületése.¹¹⁸

1613. március 20-án kelt levelében Luís Cerqueira püspök tájékoztatta V. Pál pápát (1605–1621), hogy William Adams és a hollandok spanyolelleses propagandája mérhetetlen károkat okoz a katolicizmusnak Japánban. A jezsuita Pihero atya a következőket írta Adamsról: „A legnagyobb eretnek, aki mindent megtesz azért, hogy szembefordítsa a japánokat a katolikusokkal és Őfelségével, III. Fülöp királlyal, azt terjeszti, hogy Vizcaíno fellépése a háború és a hódítás jele; s hogy a spanyolok a hittérítéssel leplezik [valódi] szándékukat, s hogy ezzel a módszerrel már megszerezték maguknak (...) a Fülöp-szigeteket, a Maluku-szigeteket és Új-Spanyolországot; s hogy ezért és egyéb más okok miatt Európa uralkodói és hercegei már kiűzték a hittérítőket a saját királyságaikból [és hercegségeikből].”¹¹⁹

113 Uo. 114.

114 Pedro de Morejón (1562–1634/1639?) jezsuita misszionárius, a Macani Kollégium (Kiotó) rektora, a korszak egyik legfontosabb tudósítója. Műve: *Breve relación de la persecución que hubo estos años contra Iglésia de Iapón y los ministros della*. Mexico, 1616.

115 Claudio Acquaviva (1543–1615) a Jézus Társaság ötödik általános főnöke, akit a rend „második alapítója” néven is emlegetnek.

116 A *kamik* a sintoista vallás istenei, míg a *hotoke* elnevezés egy szent, megvilágosodott, vagyis buddhává vált személyre utal.

117 A levél részleteit közli: Cabezas, 1994. 387–388.

118 A témáról bővebben: Toby, 1977.

119 Közli: Cabezas, 1994. 389.

A spanyolok tehetetlensége és dühe fokozatosan nőtt, s az idő egyre inkább a hollandoknak dolgozott – a sógunátus a „szőke barbárokban” látta az európaiakkal való kereskedés jövőjét. Annál is inkább, mert időközben bebizonyosodott, hogy a hollandokat valóban nem érdekli a sógunátus valláspolitikája, és a hollandok kapcsolatkeresése tisztán gazdasági jellegű.

1613-ban a Tokugavák tettek egy utolsó lépést a spanyol kapcsolatok javítása irányába, és útnak indítottak egy diplomáciai küldöttséget Európába. A *San Juan Bautista* – amelyen Sebastián Vizcaíno spanyol nagykövet elhagyta Japánt – december 26-án érte el a mexikói partszakaszt, és 1614. január 28-án vetett horgonyt Acapulco kikötőjében, fedélzetén a Keicsó-követség tagjaival. A japán delegáció legtöbb tagja Mexikóban maradt a sógunátus hivatalos képviselőjeként.¹²⁰ Egy gyors adminisztratív átszervezést követően a csoport vezetője, Haszekura Cunenaga harminc fővel folytatta útját Európa felé, és október 23-án érkeztek meg Sevillebe.¹²¹

1615. január 30-án III. Fülöp spanyol uralkodó személyes audiencián fogadta Cunenagát és társait. Cunenaga kifejtette a királynak, hogy céljuk az állandó diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatok biztosítása a Spanyol Koronával. A király közölte Cunenagával, hogy a spanyol–japán kapcsolatok egyik alapfeltétele a hollandok azonnali kitiltása a szigetországból.¹²²

1615 augusztus végén a Keicsó-követek továbbindultak Itáliába, és október 20-án érkeztek meg Rómába.¹²³ Kilenc nappal később, október 29-én V. Pál személyesen fogadta Haszekura Cunenagát, és köszöntötte őt a keresztségben.¹²⁴ A japán követ kérte a pápát, járjon közben a spanyol királynál a kereskedelmi és diplomáciai viszonyok rendezése érdekében, a katolikus egyház feje azonban úgy tett, mint aki meg sem hallotta a kérést.¹²⁵

A küldöttség végül hosszú kitérőket követően (India, Fülöp-szigetek) csak 1620-ban tért vissza Japánba, amikor a belső politikai helyzet már gyökeresen megváltozott. Ennek ellenére, a Keicsó-követjárást tekintjük az első hivatalos kapcsolatfelvételnek Japán és a Spanyol Korona között, mivel annak tagjait – az addigi kaotikus hatalmi viszonyokkal ellentétben – egy stabil és legitim államhatalom, a Tokugava-sógunátus menesztette.

Az események menetén azonban Haszekura Cunenaga és társai diplomáciai erőfeszítései már semmit sem változtathattak. A japán követek még el sem érték Európát, amikor a *bakufu* katolikusellenessége újabb szintre emelkedett – az 1612. évi rendeletet újabb ediktum követte. 1614. január 28-án lejaszu megparancsolta a katolikus páterek eltávolítását Kiotóból, s ennek ellenőrzését egy hivatásos bíróra, Ókubo Tadacsikára¹²⁶ bízta.¹²⁷ A missziók félelme egyre fokozódott, karácsony

120 A témáról bővebben: León-Portilla, 1981.

121 Relato de Padre Diego Caballero de Cabrera sobre los delegados del emperador de Japón. BRAH Mss. Muñoz 92, folio 55v. Közl.: Gil, 1991. 416.

122 A Keicsó-követség spanyolországi látogatásának részleteiről lásd: Koichi Oizumi, 1994.

123 Haszekura római látogatásáról bővebben: Takizawa, 2008; Koichi Oizumi–Gil, 2011.

124 Cevicos, 1628. fol. 3.

125 A katolikus egyház kelet-ázsiai politikájáról: Tormo Sanz, 1989.

126 Ókubo Tadacsika (1553–1628) japán *daimjó*, a Tokugava-sógunátus egyik legjelentősebb hivatalnoka.

127 Takizawa, 2011. 115.

előtt pedig tetőfokára hágott. December 23-án napvilágot látott a sógunátus hivatalos levele (*Bateren Cuihóibun*), amelyben a *bakufu* az országból való kiűzéssel fenyegette meg a hittérítőket.¹²⁸

Sebastián Vizcaíno távozását követően a Spanyol Koronának nem maradt diplomáciai képviselője Japánban. A spanyol–japán kapcsolatok ekkor már ellentmondásosak voltak: egyrésztől Alonso Muñoz visszatért Madridból Új-Spanyolországba egy III. Fülöp által jóváhagyott, de semmiképpen sem kétoldalú kereskedelmi ajánlattal; másrésztől a *Keicsó-delegáció* már Európában tartózkodott; harmadrészt viszont a sógunátus keresztényellenes intézkedései révén az ibériaiak helyzete kilátástalanná vált a szigetországban.

A spanyolok utolsó próbálkozása a kapcsolatok megújítására Diego de Santa Catalina ferences páter követségéhez köthető. A barát két másik társával és japán kereskedőkkel együtt 1615. április 28-án a *San Juan Bautista* fedélzetén hagyta el Új-Spanyolországot, és augusztus 15-én hajózott be Uraga kikötőjébe. Jöveteléről a japán hatóságok azonnal értesítették Tokugava Iejaszút. Hatalmas melléfogás volt a spanyolok részéről, hogy nem Alonso Muñoz atyát küldték vissza Japánba, akit maga Iejaszu indított útnak Spanyolországba, vagyis kasztíliai származása ellenére a sógunátus hivatalos megbízásával rendelkezett. Szintúgy súlyos hibának mondható, hogy Új-Spanyolország alkirálya abszolút figyelmen kívül hagyta Rodrigo de Vivero korábbi javaslatát, hogy a Japánba menesztett spanyol küldöttségek vezetését minden esetben világi személyekre bízzák, ne hittérítőkre.¹²⁹ A fogadtatás hűvös és elutasító volt. A japánokat már nem érdekelte a spanyolok ajánlata, és a spanyol küldöttség tehetetlenül szemlélte, ahogy a Tokugavák sorra fogadják a holland követeket. A spanyolok elvesztették minden korábbi befolyásukat, a missziók szabad mozgását az országon belül, és így minden kereskedelmi megállapodás, ami korábban kizárólag nekik jutott, immár a hollandokat gazdagította.

1616. június 1-jén meghalt Tokugava Iejaszu, és személyében az utolsó olyan politikai vezető távozott a nagy hármashból (Oda Nobunaga, Tojotomi Hidejosi, Tokugava Iejaszu), akinek katonai-politikai felemelkedésében kulcsszerepet játszottak az ibériai–japán kapcsolatok. A Tokugava-sógunátus immár rendíthetetlen hatalommal uralta Japánt, és az új sógunoknak semmiben sem állt érdekükben az addigi megállapodások fenntartása.

Távoznia kellett a szigetországból Diego de Santa Catalinának, így a páter és két társa 1616. szeptember 30-án elhagyta Japánt. Annak ellenére, hogy 1620-ban Luis Sotelo atya és a *Keicsó*-követség visszatért a szigetországba, a spanyol–japán kapcsolatok soha többé nem álltak helyre. Sőt, ha szigorúan vizsgáljuk a kapcsolatok történetét, azok 1613-at követően gyakorlatilag már nem léteztek. Amikor III. Fülöp spanyol uralkodót 1621-ben elragadta a halál, küszöbön állt az ibériaiak Japánból való kitiltásának terve, majd 1636-ra teljes egészében meg is valósult. Az azt követő évtizedekben üldöztetések, kínzások és kereszthalál várt azokra az

128 A levelet a sógun hivatalos megbízásából a buddhista Koncsiin Sűden (1569–1633) fogalmazta meg.

129 Copia de la carta de Rodrigo de Vivero al rey Felipe III. 1610. október 27. BRAH Colección Muñoz, tomo X. Manuscritos, legajo 9-4789, folios 98 vto.

ibériai atyákra, akik Japánban maradtak, és minden keresztény japánra, aki nem volt hajlandó megtagadni az idegen hitet.

Összegzés

Összegzőképpen három észrevételt kívánok tenni. Az első a spanyol–japán hivatalos kapcsolatteremtés több évtizedes szándékára, annak létrejöttére és ellentmondásaira vonatkozik; a második a kölcsönös fenyegetettség érzésére, amely évtizedek óta mérgezte a két ország kapcsolatait; végezetül a harmadik a Spanyol Korona ázsiai térfoglalási kísérletének kudarcára és következményeire.

A japán polgárháború utolsó éveinek és az azt követő átmeneti időszaknak az eseményei és üzenetváltásai rávilágítanak arra, hogy a japánok és a spanyolok közötti kapcsolatkeresés – a kölcsönös akarat ellenére – továbbra is zátonyok között haladt. A japán hatalmi játszma új főszereplője, Tokugava Iejaszu közeledési szándékát látva, a spanyolok egyszerre voltak érdeklődők és kellően visszafogottak, időnként bizalmatlanok. Ezt támasztja alá Antonio Morga spanyol gyarmati tisztviselő több forrásban is olvasható megjegyzése: „Úgy tűnik, minden barátság ezekkel a hitetlenekkel veszélyes.” III. Fülöp uralkodásának első éveiben a hispánok problémája továbbra is az volt, ami már II. Fülöp uralkodása alatt is jellemezte a kapcsolatokat, hogy Japánban nem létezett egységes államhatalom, csúcán egy erős, legitim vezetővel. Márpedig a nemzetközi diplomácia szabályai a kétoldalú kapcsolatok megteremtéséhez mindezt megkövetelték volna.

1603-tól kezdve azonban minden egyszeriben megváltozott, és a Tokugava-sógunátus stabilizálódását követő években különös történelmi helyzet állt elő. A spanyolok által évtizedek óta áhított diplomáciai alapfeltételek hirtelen megteremtődtek. Bizton állíthatjuk, hogy a számos eseménnyel és konfliktussal terhelt 1609. év volt az egyik legintenzívebb esztendő a két fél 16–17. századi kapcsolat-történetében, s a szóban forgó esztendő egyszerre jelentette a zenitét és a hanyatlás kezdetét. Mindössze három év leforgása alatt, 1612-re a spanyolok elveszítették minden befolyásukat Japánban, amit az elmúlt évtizedekben – a véres polgárháború, a meg-megújuló keresztényellenesség és a japán hatalomváltások ellenére – felépítettek. Az 1613-ban Európába indított japán követség nem volt más, mint a spanyol–japán kapcsolatok és a japán evangelizáció „halálverse”, annak ellenére is, hogy a küldöttség útja a spanyol–japán kapcsolatok hivatalos megteremtéseként (1614) szerepel ma is történelemkönyvekben. Következésképpen, ez a legkülönösebb paradoxon, amelyet a spanyol–japán diplomácia korai története tartogathatott.

Végül még egy gondolat a témakörhöz: a Tokugavák nemegyszer bízták európaiakra külhoni érdekeik diplomáciai képviseletét. Ez a gyakorlat szinte általánossá vált a Tokugava-sógunátus külkapcsolataiban a 17. század elején. Ennek oka az lehetett, hogy a Tokugavák bölcsen belátták: az európaiakkal folytatott hivatalos kapcsolatokban a japánok abszolút járatlanok, így a fontosabb megbízásokat olyan európai személyeknek – így az angol William Adamsnek, a spanyol Alonso Muñoz atyának – adták, akik valamilyen okból legalább annyira érdek-

tek voltak a sógunátus ügyeinek előmozdításában, mint saját országukéinak előrelendítésében, s akikben ezért megbíztak.

Különösen érdekes a spanyol–japán kapcsolatok történetében a kölcsönös fenyegetettség érzése. Egy esetleges katonai inváziótól tartottak, amely a másik fél országát, gyarmatterületét (értsd: Japánt és a Fülöp-szigeteket) célozza. Ez a félelem a 16. század óta bénítólag hatott a kapcsolatteremtés különböző formáira. Az érzés a 17. századra sem tűnt el, csupán megváltozott: spanyol részről mérséklődött, japán részről pedig az új államhatalom propagandaeszközüvé vált. A manilai kormányzáság belátta, hogy a japánok tengeri ereje nem elégséges egy sikeres katonai expanzió végrehajtásához a Fülöp-szigetek ellen. A felismerés pozitív hatással járt, még akkor is, ha újra és újra felvetődtek ellenérvek, főleg a szigetországban missziót teljesítő domonkos és ferences páterek dezinformációi révén.

Mások voltak a Spanyol Korona expanziós lehetőségei és korlátai Ázsiában, mint a hatalmas amerikai kontinensen. A spanyolok kénytelenek voltak belátni, hogy szerepvállalásuk Ázsiában főleg a gazdaságra korlátozódik, és a kereskedelemnek korántsem ők az egyetlen szereplői, de főleg nem annak irányítói a hatalmas térségben. Ezen okból fő szerephez jutott a hittérítés, amelyet – mint láthattuk – nem lehet elválasztani a kereskedelmi érdekektől, a gazdasági és az evangélicizációs folyamatok egymás feltételei és erősítői voltak.

Még érdekesebb a kölcsönös fenyegetettségérzés kérdésköre a japánok paradigmaváltása szempontjából. Semmiképpen sem helytálló azt gondolnunk, hogy a Tokugavákban bármiféle félelmet keltettek az országban élő misszionáriusok vagy a japán kikötőkben csupán korlátozott jogokkal mozgó ibériai kereskedők, még a félelmetes löfegyverekkel felfegyverzett galeónok ellenére sem. A spanyolok ereje legfeljebb a kikötőkig volt fenyegető, bármiféle támadás az ország belseje ellen katonai hiba lett volna.

Szintúgy felesleges különösebb jelentőséget tulajdonítani a japán keresztény *daimjó*knak. Ezek a hadurak soha nem kötöttek egymással politikai szövetséget, így nem képeztek valamiféle katonai egységet, következésképpen semmiféle veszélyt nem jelenthettek a Tokugavák által kormányzott militarista államgépezetre. Mindazonáltal, éppen a keresztény *daimjó*k léte szolgáltatta az indokot a keresztényellenes gondolkodás előtérbe helyezésére, majd végül a keresztényellenes határozatok meghozatalára és végrehajtására. A japán vezetés csak külsőségeiben sugallt valamiféle lelkesedést az új hit iránt, az evangelizáció mindig is kereskedelmi érdekekhez kötődött. A japánok további tömeges megtérítése azonban a 17. század első évtizedének végén az új és erős államhatalom számára nemkívánatossá vált. A Tokugavák úgy döntöttek, lerázzák magukról az egyre terhesebb katolikus hittérítést, valamint ezzel együtt – hathatós európai protestáns fellépéssel és a Japánnak sokkal előnyösebb holland kereskedelmi kapcsolattal – az ibériai gazdasági függőséget.

Végezetül az utolsó kérdés: mennyiben jelentett mindez megrázkódtatást az amerikai expanzív politikában fél évszázada sikert sikerre halmozó Spanyol Korona számára? Kétségtelenül kellemetlenül érintette a birodalmat, és azt is megkockáztathatjuk, hogy komoly csapást mért a spanyolok addigi magabiztosságára, leg-

alábbis a világ keleti felében élőkére. Úgy vélem, ebben a tekintetben a két féltekét, a Nyugat-Indiákat és a Kelet-Indiákat a „siker és sikertelenség” terminusával azonosíthatjuk a spanyol hódítások 16–17. századi történetében. Az ázsiai korlátok kényszerű felismerése annál inkább fájó lehetett, mert a spanyol hatalom növekedése az amerikai kontinensen – a maga regionális problémáival együtt – a 18. századig töretlen maradt. Ezért a keleti „sikertelenség” (Kína, Japán) csak az amerikai sikerek fényében értelmezhető, és a valós kép még akkor is árnyaltabb, hiszen a *Galeón de Manila* még évszázadokig szállította a „Kelet kincseit” Új-Spanyolországban (Mexikón) keresztül az anyaországba, és a hajóutak haszna a Spanyol Koronát gazdagította. Mindaddig, amíg a kereskedelmi haszon kézzelfogható volt, a hittérítés a Csendes-óceán szigetein időről időre eredményekkel járt, valamint a Fülöp-szigeteket a folyamatos holland fenyegetettség ellenére stabilan uralták, Madridban az ázsiai térséget is a spanyol világbirodalom rendíthetetlen részeként tartották számon, egészen a 19. században bekövetkező világméretű hatalmi átrendeződésekig.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források lelőhelye

AGI

Archivo General de Indias (Sevilla)

BNM

Biblioteca Nacional de Madrid (Madrid)

BRAH

Biblioteca de la Real Academia de la Historia (Madrid)

2. Kiadott források és szakirodalom

Borao

1998 Borao, José Eugenio: The Masacre of 1603. Chinese Perception of the Spanish on the Philippines. In: *Itinerario*, 22. (1998) 1. sz. 22–40.

Cabezas

1994 Cabezas, Antonio: *El siglo ibérico del Japón. La presencia hispano-portuguesa en Japón (1543–1643)*. Valladolid, 1994.

Casaban–Kimura

2021 Casaban, José Luis – Kimura, Jun: The Wreck of the Galleon San Francisco (1609): Anatomy of a Maritime Disaster in the Manila–Acapulco Trade Route. In: *Crossroads*, 20. (2021) 28–54.

Centenero de Arce

2019 Centenero de Arce, Domingo de Guzmán: La política asiática de Felipe III. Los intereses cruzados de los socorros a Filipinas. In: *Historia* [Santiago de Chile], 52. (2019) 2. sz. 409–438.

Cevicos

1628 *Discurso que hizo el señor Doctor Don Iuan Bautista Valenzuela Velazquez, del Consejo de su Magestad...* Madrid, 1628.

Corr

1995 Corr, William: *Adams the Pilot: The Life and Times of Captain William Adams, 1564–1620*. Curzon, 1995.

Costa

1998 Costa, João Paulo Oliveira e: *O cristianismo no Japão e o episcopado de D. Luís Cerqueira*. [Dissertação de doutoramento em História dos Descobrimentos e da Expansão Portuguesa. Universidade Nova de Lisboa.] Lisboa, 1998.

2003 Costa, Oliveira João Paulo e: Tokugawa Ieyasu y los Daimyō cristianos durante la crisis de 1600. In: *Bulletin of Portuguese–Japanese Studies* [Universidade Nova de Lisboa], 7. (2003) 45–71.

Falck Reyes – Palacios

2014 Falck Reyes, Melba – Palacios, Héctor: Los primeros japoneses en Gaudalajara. In: *México Y La Cuenca Del Pacífico*, 3. (2014) 7. sz. [Mayo Número Especial de Japón] 89–123.

Gaastra

2003 Gaastra, Femme Simon: *The Dutch East Company: Expansion and Decline*. Zutphen, 2003.

García-Abásolo

2013 García-Abásolo, Antonio: Españoles y chinos en Filipinas. Los fundamentos del comercio del Galeón de Manila. In: *España, el Atlántico y el Pacífico. Y otros estudios sobre Extremadura*. XIV. Jornadas de Historia en Llerena. Coord.: Iñesta Mena, Felix – Lorenzana Lapuente, Felipe – Mateos Ascacibar, Francisco. Llerena, 2013. 9–29.

Gascón de Cardona – Gordillo

2013 Gascón de Cardona, Alonso – Gordillo, Francisco: *Una relación de Japón de 1614 sobre el viaje de Sebastián Vizcaíno*. Edición de Birgit Tremml-Werner – Emilio Sola. 2013. <http://www.archivodelafrontera.com/wp-content/uploads/2013/11/Relaci%C3%B3n-del-viaje-de-Sebasti%C3%A1n-Vizca%C3%ADno-1612-1614.pdf>.

Gil

1991 Gil, Juan: *Samurais e hidalgos. España y Japón en los siglos XVI. y XVII*. Madrid, 1991.

Goodman

2000 Goodman, Gran K.: *Japan and the Dutch 1600–1853*. Richmond, 2000.

Herrero Pérez

1989 Herrero Pérez, Pedro: El Galeón de Manila. Relaciones comerciales entre el Extremo Oriente y América (estado de la cuestión). In: *El Extremo Oriente Ibérico*. Coord.: Rodao García, Florentino et al. Madrid, 1989. 445–458.

Ichikawa

2004 Ichikawa, Shin-ichi: Los galeones de Manila y los gobernantes japoneses del Siglo XVII. In: *Bulletin of the Institute for Mediterranean Studies* [Waseda University, Tokyo], 2004. 2. sz. 1–13.

Juderías

1913 Juderías, Julián: *La leyenda negra. Estudios acerca del concepto de España en el extranjero*. Barcelona, 1913.

Koichi Oizumi

1994 Koichi Oizumi, José: *Estudios sobre la misión de la era Keicho*. Tokyo, 1994.

Koichi Oizumi – Gil

2011 Koichi Oizumi, José – Gil, Juan: *Historia de la Embajada de Idate Masamune al Papa Paulo V (1613–1615) por el Doctor Escipión Amati intérprete e historiador de la Embajada*. Aranjuez, 2011.

León-Portilla

1981 León-Portilla, Miguel: La embajada de los japoneses en México, 1614. El testimonio en náhuatl del cronista Chimalpahin. In: *Estudios de Asia y África*, 16. (1981) 2. sz. 215–241.

López-Vera

2016 López-Vera, Jonatan: Los Franciscanos en el Japón del siglo XVI. Misioneros vestidos con piel de embajadores. In: *Revista Estudios* [San José], 32. (2016) 447–466.

Martínez Esquivel

2018 Martínez Esquivel, Ricardo: Misión Sangley. La cristianización entre los chinos de Filipinas en el cambio del siglo XVI al XVII. In: *Estudios de Asia y África*, 53. (2018) 1. sz. 35–63.

Martínez Shaw – Alfonso Mola

2000 Martínez Shaw, Carlos – Alfonso Mola, Marina: *El Galeón de Manila*. Madrid, 2000.

Mathes

1968 Mathes, William Michel: *Sebastian Vizcaíno and Spanish Expansion in the Pacific Ocean, 1580–1630*. San Francisco, 1968.

1973 Mathes, William Michel: *Sebastián Vizcaíno y la expansión española en el Océano Pacífico*. Mexico, 1973.

Morejón

1616 Morejón, Pedro de: *Breve relación de la persecución que hubo estos años contra la Iglesia de Japón y los ministros della*. Mexico, 1616.

Moreno Manzano

2004 Moreno Manzano, Joaquín: Filipinas en la memoria histórica. In: *Boletín de la Real Academia de Córdoba de Ciencias, Bellas Letras y Nobles Artes [BRAC]*, 83. (2004) 146. (13.) sz. 131–142.

Nakayama

2017 Nakayama, Shigeru: The Nagasaki Trade of the Tokugawa Era: Archives, Statistics and Management. In: *Japan Review*, 31. (2017) 69–104.

Ochoa Brun

2006 Ochoa Brun, Miguel Ángel: *Historia de la diplomacia española. La edad barroca*. Vol. I. Madrid, 2006. (Biblioteca Diplomática Española.)

Pedro Burguillos

2002 *Relación de Pedro Burguillos sobre el Japón del inicio de los Tokugawa* por Emilio Sola. 2002. <https://www.archivodelafrontera.com/wp-content/uploads/2011/07/A-PAC03-tokugawa.pdf>.

2012 *La „Crónica” de Fray Pedro de Burguillos como documento diplomático excepcional entre España y Japón a principios del siglo XVII*. Éd.: Cid Lucas, Fernando. Salamanca, 2012.

Reyes Manzano

2014 Reyes Manzano, Ainhoa: *La Cruz y la Catana. Relaciones entre España y Japón (siglos XVI–XVII)*. Rioja, 2014.

Rodrigo de Vivero

2003 *Rodrigo de Vivero en La Corte de los Tokugawa*. Transcripción de la relación manuscrita de Rodrigo de Vivero de su estancia en la Corte Tokugawa, Japón 1609–1610. por Emilio Sola. 2003. <http://www.archivodelafrontera.com/wp-content/uploads/2011/07/A-PAC04-vivero.pdf>.

2024 Rodrigo de Vivero y Velasco: *Relación del Japón [1632]*. Madrid, 2024. (Linkgua Historia, 565.)

Sales–Cortajarena

2013 Sales, Oswald – Cortajarena, Colín: Polistas y arquitectura naval. Una polémica contra los recursos de la tierra filipina durante el siglo XVII. In: *Revista de Historia Naval*, 31. (2013) 122. sz. 59–76.

Schurz

1992 Schurz, William Lytle: *El Galeón de Manila*. Madrid, 1992.

Sola

2012 Sola, Emilio: *Historia de un desencuentro. España y Japón, 1580–1614*. 2012. <https://www.archivodelafrontera.com/wp-content/uploads/2012/05/Espana-y-Japon-XVI-XVII-Desencuentro.pdf>.

Takizawa

2008 Takizawa, Osami: La delegación diplomática enviada a Roma por el señor feudal japonés Date Masamune (1613–1620). In: *Boletín de la Real Academia de la Historia*, 205. (2008) 1. sz. 137–158.

2010 Takizawa, Osami: *La historia de los Jesuitas en Japón*. Alcalá de Henares, 2010.

2011 Takizawa, Osami: El conocimiento que sobre el Japón tenían los europeos en los siglos XVI y XVII. (II.) Los Japoneses destinatarios de la evangelización. In: *El cristianismo en Japón. Ensayos desde ambas orillas*. Coord.: Manuel Lázaro Pulido. Cáceres, 2011. 45–60.

Takizawa – Santa Cruz

2017 Takizawa, Osami – Santa Cruz, Antonio Miguel: *Caballeros, jesuitas y samurais. Tensiones de corte y fe en los confines del mundo*. Córdoba, 2017.

Toby

1977 Toby, Ronald P.: Reopening the Question of Sakoku: Diplomacy in the Legitimation of the Tokugawa Bakufu. In: *The Journal of Japanese Studies*, 3. (1977) 2. sz. 323–363.

Tormo Sanz

1989 Tormo Sanz, Leandro: Bibliografía sobre historia de la iglesia en el Extremo Oriente relacionando con España. In: *El Extremo Oriente Ibérico. Investigaciones históricas, metodología y estado de la cuestión*. Coord. por Francisco de Paula Solano Pérez-Lila – Florentino Rodao García – Luis Eugenio Togo Sánchez. Madrid, 1989. 391–413.

Trejo Rivera – Junco Sánchez

2005 Trejo Rivera, Flor – Junco Sánchez, Roberto: La Flota de Indias frente a los ataques piratas. In: *Diario de Campo. Suplemento*, 31. (2005) 80–92.

Túróczy

2023 Túróczy Tamás: Spanyol–japán kapcsolatkeresés II. Fülöp uralma idején. In: *Világtörténet*, 13. (45.) 2023. 4. sz. 487–511.

2024 Túróczy Tamás: Bezárkózás és nagyhatalmi szándék. A japán külpolitika változásai a spanyol–holland versengés tükrében. In: *Kortárs japanológia V. Az Edo-kori Japán*. Szerk.: Doma Petra – Farkas Mária Ildikó. Bp., 2024. 129–162.

Yuste

2015 Yuste, Javier: *El Imperio del Sol Naciente. La aventura comercial. Tres siglos de exploración y comercio de Occidente con Cipango*. Madrid, 2015.

TAMÁS TÚRÓCZI

THE FORMS OF SPANISH–JAPANESE RELATIONS DURING THE REIGN OF PHILIP III

The current research is a continuation of my previous study on Spanish–Japanese contacts during the reign of Philip II. Its aim is to examine how relations between Spain and Japan developed under Philip III, what persistent contradictions characterized them—from the acquisition of trade rights and the search for official relations to the growth of mutual distrust—and what ultimately led to a complete break.

CONTENTS

The Making of Foreign Policy Decisions (László Bíró)	481
--	-----

Studies

Tamás Túróczi: The Forms of Spanish–Japanese Relations during the Reign of Philip III	483
Bertalan Bordás: The Areas of British Foreign Policy Decision-Making in the Victorian Era	515
Máté Lajos: The First Years of the Ustasha Emigration	559
Tünde Fruzsina Kertész: The Early Years of Miklós Kállay's Exile in the United States	593
Levente Várdai: Hungarian Scouts in Australia	617

Book Reviews

The Banat in Two Mirrors (Gábor Demeter)	635
--	-----

Ára: 900 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszáman: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja
Történettudományi Kutatóintézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2025. évi megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap
és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja.

Nemzeti
Kulturális
Alap

MTA

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

ELTE | HTK

TÖRTÉNETTUDOMÁNYKUTATÓINTÉZET

